

Iedere verschijning presenteert evengoed haar tegendeel.

De gedaanten zijn onvast *discursieve observaties*

Jonas Lescauwat

Promotoren:

Wim Lambrecht

Angelo Vermeulen

Academiejaar 2010 –2011
Hogeschool voor Wetenschap & Kunst, Sint-Lucas Gent

hem echter het gevoel te geven dat hij zich te midden van golven bevond en rondbewoog in elementen die hij gekend had. De zekerheid dat het water ontbrak, gaf zijn zwempogingen het karakter van een lichtzinnige oefening die hem slechts moedeloos maakte. Misschien had hij zich alleen hoeven te beheersen om dergelijke gedachten te verjagen, maar nu zijn blikken zich nergens aan konden vastklampen, had hij de indruk dat hij in de leegte staarde met de bedoeling er enige steun te vinden. Toen brak, opgezweept door de wind, de zee los. De storm woelde haar om, verstrooide haar tot in ontoegankelijke streken, windvlagen haalden de hemel omver en tegelijkertijd heerste er een stilte en een kalmte die de indruk wekten dat alles al was weggevaagd. Thomas trachtte zich los te maken uit de kleurloze vloed die hem overweldigde. Een felle kou verlamde zijn armen. Het water draaide kolkend rond. Was dit werkelijk water? Nu eens dwarrelde het schuim als wittige vlokken voor zijn ogen, dan weer greep de afwezigheid van water zijn lichaam beet en sleurde het heftig mee. Hij ademde trager, een moment lang hield hij de vloeistof binnen die de windvlagen hem tegen het hoofd joe-

gen: een lauwe zachtheid, een vreemd brouwsel in een van smaak beroofde mond. Vervolgens gaven zijn ledematen, van vermoeidheid of om een onbekende reden, hem dezelfde gewaarwording van vreemdheid als het water waarin ze rondbewogen. Die gewaarwording scheen hem aanvankelijk bijna aangenaam. Al zwemmend zette hij een soort dromen voort waarin hij één werd met de zee. De bedwelmings van het uit zichzelf treden, in de leegte glijden, zich verliezen in het denken van het water, deed hem alle onbehagen vergeten. En zelfs toen deze denkbeeldige zee, die hij steeds intenser werd, op haar beurt de werkelijke zee was geworden waarin hij bijna was verdronken, was hij niet zo ontdaan als hij had moeten zijn: het had zeker iets ondraaglijks zo op goed geluk te zwemmen met een lichaam dat hem uitsluitend diende om te denken dat hij zwom, maar hij voelde het ook als een verlichting, alsof hij eindelijk de sleutel tot de situatie had gevonden en het er voor hem slechts op aankwam om met een afwezig organisme in een afwezige zee zijn eindeloze reis voort te zetten. De illusie hield geen stand. In het water dat hem een lichaam gaf om te zwemmen, moest hij als een boot

Een wachtgevel toont zich tijdens het wandelen. Zijn benaming – verzamelterm voor verscheidene gedaanten – lijkt de façade meteen vrij te pleiten van iedere ambitie. Aan het visuele opbod van het nieuwgebouwde neemt hij geen deel en ook in het inhoudelijk debat van nut en doel is hij eerder een afwezige stem. De wachtgevel streeft niet naar eeuwigheid of roem, met de component *wacht* in zijn naam geeft hij een intrinsieke tijdelijkheid aan.

Een gevel is vrij gekomen, maar verblijft daardoor enkel in een positie waar wordt uitgekeken naar een oplossing, welhaast verlossing: het opnieuw bedekken ervan. Dit is geen naakt maar bloot, het tegendeel van de architecturale *eidōs*.

Hij is de toegegeven fout, de bewijslast van een veranderd denken. Ontdaan van iedere opsmuk, herinnert de wachtgevel de mens aan zijn eigen schaamte en onbehagen wanneer hij zijn ongeklede lichaam aan een onbekende blik prijsgeeft. Of, eerder, wanneer hij zelf toeschouwer is van wat zich liever niet laat bekijken.

Schaamte lijkt dan ook het gevoel dat zich nog het meest met de wachtgevel verbonden weet. De *gêne* ontslaat de blik van een aandachtiger kijken; de wachtgevel passeert het blikveld, is zelden de focus. Negeren en wachten op beter lijken daardoor de enige juiste strategieën.

Maar in al zijn tijdelijkheid is de wachtgevel talrijk, beïnvloedt hij het urbane landschap danig. En net door dat veelvuldig voorkomen ontwaar ik vaker iets dat ver voorbij de schroom of onmin kan gaan: bij een nader beschouwen laat zich in al dat *wachten op beter* evengoed een bewonderend kijken toe. Veeleer dan louterweg een blaam op het uitzicht toont de wachtgevel me zo een onwezenlijk sculptuur.

Transparant bekleed is hij een visueel archief en openbaart hij wat doorgaans verborgen blijft. Hij verbeeldt er een mensenleven dat een andere wending nam en reveleert zo een kleine geschiedenis: resten van veelkeurig behang, laag na laag aangebracht, een donkere

omtrek als aandenken aan een lijst die er ooit moet hebben gehangen. De wachtgevel verleent een inzage in een versteend heden, de continue evolutie is voor even stilgelegd. Maar door zijn kortstondigheid is de wachtgevel evengoed, en steeds, een vooruitzicht op een toekomst die nog even op zich laat wachten. In andere gevallen is de bekleding zwart of anders gekleurd, in ieder geval opaak. Hier herbergt de wachtgevel de kracht van het monumentale beeld, nagenoeg onomhelsbaar en vreemd. De wind speelt met het plastic, in toom gehouden door een verticale betimmering. Door het uitblijven van transparantie onttrekt de wachtgevel zich van de drager, lijkt op zichzelf te staan: ik zie een installatie in leven.

Ondanks zijn vermogen is de wachtgevel zelden een aanbeveling, laat hij zich niet makkelijk op de agenda van de bezoeker plaatsen. De gids vat de stad samen als een bundeling van blikvangers: prille architecturale constructies, profetisch in hun glanzen, flankeren hun historische equivalenten, hersteld tot wat ze ooit geweest zouden zijn. Nieuw en oud vullen ze elkaar aan; ze zijn geen opposanten in een strijd om de toekomst, maar samen deel van een stedelijk gezicht. De nostalgie en het vooruitzicht als enige bepalers van een urbaniteit die zich zou laten resumeren tot attractie.

Alles wat aan de bekijkenswaardige selectie van die gids ontsnapt bestaat slechts in zijn dwang om onbekeken te blijven, verwordt tot louter bindmiddel. De periferie, grootste gemene deler van de urbane conditie, wordt in de aanmoediging tot bezoek, buiten beschouwing gelaten. Het deel van de stad dat meer bewoond wordt dan bewonderd, zingt nochtans de leidende stem in de stedelijke cantate, bepaalt haar klankkleur.

Zonder datgene wat zich tussen de regels bevindt, is de stad slechts een universeel geheel, qua aanblik al te vaak inwisselbaar. Wellicht is er een reden voor het negeren van wat zich in de urbane rand bevindt, of van wat bij een eerste aanblik onogelijk lijkt.

Het zijn bestanddelen van een stad die verontrusten, want ze wijzen ons op de mens die we zijn, waar we ook komen. Ze tonen ons de fouten waartoe we in staat zijn en laten zien hoe we op eerdere beslissingen terugkwamen. De stad is gelijk aan de mens die zelden samenvalt met het ideaal dat hij zichzelf voorhoudt. Ieder gebrek is er zo een smet op het kreukloze gelaat van het droombeeld.

Een urbaniteit met een foutenmarge toont dan ook niet hoe we in staat zijn onszelf te overstijgen, maar stelt zich aan de mens gelijk. Binnen het eeuwige zoeken naar het sublieme lijken de oneffenheden niet het domein dat een focus verdient.

Schoonheid is er minder hapklaar versneden.

Nochtans ervaar ik de periferie niet minder krachtige dan de kern, ontwaar ik er een veel eigener poëzie; dat eeuwig onaffe houdt muziek in.

Alleen moet ik, desnoods tijdelijk, afstand doen van de verwachtingen in termen van idealen, van steden die slechts een verheerlijking zijn van een menselijk streven zonder falen.

—

Minder megalomaan dan de *utopische stad*, maar tegelijk nog veelvuldig aanwezig, is de houding van de stadsplanner als ontwerper van *het goede*. Het verleden toonde aan dat de nieuwe stad in al haar geclaimde foutloosheid niet noodzakelijk het succesvolle pad kan bieden, ze is te dwingend, heeft een te groot verlangen tot bedwingen. Als geheel lijkt die nieuwe stad, opgebouwd uit idealen, dan ook te zijn losgelaten; maar ze sluimert nog door in de details.

Als ik kijk naar de pleinen die, tegenwoordig, heraangelegd, het gezicht van de contemporaine stad moeten bepalen, zie ik een houding die er nog steeds op gericht lijkt iedere onbeheersbare toestand te temperen.

Net als de karikaturale huismoeder die haar zithoek met plastic bedekt laat, ieder pluisje verwijdert nog voor het zich kan vestigen; waar bezoek gelijkstaat aan de vlekken die het mogelijk achterlaat. Haar doorgedreven hygiëne houdt ze voor een reflectie van haar innerlijke reinheid, of moet deze bij gebrek aanvullen. Ieder detail van het plein vindt zijn afgezant in de blauwdruk, die zich niet schikt in de rol van initiële intentie maar van voortdurende regent. Alles wordt zo voorspelbaar binnen een vooropgesteld scenario. Een totalitaire planmatigheid leidt er tot de eliminatie van iedere verrassing.

Ik ontwaar er een chronisch spasme van de moderne utopie, als zou men met de vormgeving tegelijk de mens en zijn handelen controleren en inpassen in een streven naar een goed en bovenal volmaakt einde.

Het ideale plein als voorbode van de foutloze wereld.

Ik zie pleinen die uniform willen representeren wat goed is voor elkeen, die zichzelf huldigen als het prototype van ons eendere streven. De fictie van *het plein* als enige waarheid, waar men een sleutel aanreikt die, binnen het aangehouden principe, iedereen toegang verleent tot een ruimte waar geluk en leefbaarheid vanzelfsprekend zijn. Want *het plein* stelt zich als de synthese van alle pleinen, ontdaan van iedere problematiek.

De droom die zich in dat plein verwerkelijk wil zien – die zelfverkleerde plek van ontmoeting zonder moeite – biedt geen plaats voor interpretatie en toevoeging, negeert hun belang. Wat zich als ideaal omschreven wil zien kan zich dan ook moeilijk verzoenen met die – o zo menselijke – factoren als chaos, verval, toeval en organisch groeien. Cultuur ook, los van diegene die zich in het plein reeds vervat zag, die reeds was aangegeven en daarom toegestaan.

Identiteit die zich lostrekt van wat het plein wil uitstralen, er zelfs de strijd mee aangaat, wordt best verworpen of ontkend.

De banken zijn er als de kruisjes die de kleuterleider op het schoolfeestpodium heeft aangebracht, om de kinderen op hun plaats te houden, hun losbandigheid en blunders zo reeds bij voorbaat beheerst, hun impulsieve kreten preventief gedempt. Alles kent zijn plaats op dat plein, zelfs het groen blijft er netjes binnen zijn perk.

Het karakter van een café, de sporen van zijn eigenaar, krijgt geen plaats waar het plein zich openbaar vindt, want die persoonlijkheid valt moeilijker te beheersen, zou enkel het vooropgezette streven bemoeilijken, misschien zelfs ontkennen, de contingentie onderkennen. Die eigen toets reserveert men beter voor binnen, waar ze slechts diegene confronteert die er moedwillig is gestrand. De parasols van het plein zijn eender van kleur, de banier waarop men zichzelf promoot geweed. Het gelaat van het kleine wordt uitgesloten ten gunste van het gezicht van het groter geheel, dat zich mogelijk geeneens op een dergelijke manier toont, misschien zelfs onbestaande is.

De veelheid wordt verbannen en geweed, gecamoufleerd met valse eenheid. Want veelheid valt moeilijk met het ideaal te rijmen.

De uniformiteit van het vooropgestelde plan lijkt me zo eerder te ontkennen dan te bevestigen; wil zich aan de wereld onttrekken waarbinnen het nochtans beweert te streven.

Het gedroomde plein weerhoudt wat het niet kan bevatten, maar ziet zich slechts geconfronteerd met de inherente onmogelijkheid om deze elementen ook effectief van zich af te schudden, omdat het wil opereren binnen de paradox van de utopische realiteit.

—

Er wordt me gevraagd of ik dan niet geloof in perfectie, of ik ieder plan dat zijn uitkomst laat samenvallen met een ideaal, bij voorbaat afzweer. Of ik iedere mogelijke hoogmoed, die zichzelf nog als dusdanig moet aantonen, voorbarig uit de weg ga.

Natuurlijk niet.

Ik maak geen demonen van een verlangd droombeeld, van een streven naar een volmaaktheid.

Ik distantieer me van hij die teleurgesteld is als voorzorgsmaatregel, die angstig is te ondernemen omdat hij de fout als enige afloop beschouwt. Zijn somber wereldbeeld is me vreemd.

Ik werk graag mee aan een wereld die steeds voor verbetering vatbaar is. Alleen wil ik daarbij geen einddoel vooropstellen, geen stadium waarbij alles definitief op zijn geschikte plaats is gezet, dat komt me te hoogmoedig over, bovendien zie ik de noodzaak niet in. Het dwingende karakter van de universaliteit, van een mens die naar gelijke uitkomsten streeft, zijn idealiteit ook op externen projecteert kan ik niet behartigen.

Al zijn er zaken die ik liever algemeen geldig had, van ethische aard vooral, ik zie de perfectie als iets voor mezelf, en met wat geluk, kunnen we delen.

—

Een afstand is vandaag nog slechts zelden onoverbrugbaar. Steeds vaker lijkt ik nog slechts een afstand te ontwaren als metaforische verschijning: die niet te meten eenheden tussen overtuigingen. Zelfs de liefde, die eens zo graag binnen het dorp of in bekend gebied vertoefde, heeft tegenwoordig lak aan grenzen, duldt niet langer de ketens van de nabijheid.

Mij lijkt de paradox dan ook grotesk: in een wereld waarin alles steeds meer binnen handbereik ligt, stoten onze klamme handen nog steeds in hoofdzaak op de angst. *De eigen angst voor het andere.* Niet dat andere dat zich laat bezoeken en steeds weer kan worden verlaten, in de hoedanigheid van een reis of trektocht. Maar het andere dat zich aanbiedt in de omgeving, dat zich langzaam vervlecht met het bekende en het vertrouwde minder vertrouwd achterlaat.

De frase waarin de wereld tot een dorp wordt, lijkt slechts te gaan over muren zonder banden. De beschutting van de muren gekoesterd. Maar worden die muren zo niet eerder en steeds meer, tot traliewerk van een vrijwillige hechtenis? Elk nabij contact verhinderd en gewerd. Nochtans lijkt het contact me zonder gedwongen vereenzelviging – de eigenheid is doorgaans in staat zich te vrijwaren.

Wanneer een mens hebben en houden achterlaat en zich in de onophoudelijke mensenstroom begeeft, klaar om geluk te vinden op andere bodem, lijkt het alsof we slechts in staat zijn hem te begroeten als bezoeker, met een quasi onmogelijkheid om ooit die status te ontgroeien. De uitzondering wordt hooguit gemaakt voor zij die niet van zo heel ver komen, qua gezicht en ritueel niet verontrustend. De ander van verder wordt tot vreemde gehouden – waar ik het vreemde verbonden zie met onbekend en onbemind, eerder dan met anders. Hij staat buiten datgene wat als samenleving wordt begrepen en veeleer exclusief is dan toegankelijk. Indien de samenleving hem toch opneemt neigt dat eerder naar tolereren en gedogen.

Het lijkt alsof we menen dat vaderland een aangeboren bezit is en de samenleving de grenzen deelt. De aanwezigheid van de andere wordt zo een onafgebroken gevaar voor het patrimonium. Het vaderlijk erfdeel dient er binnen de familie te blijven, duldt enkel toeschouwers en wordt slechts door het eigen bloed vormgegeven. Een zo begrepen samenleving is dan ook gabaat bij een voortdurende bevestiging van zichzelf, wil ze rust en behaaglijkheid ervaren. De oorspronkelijkheid en haar welvaren wordt door de ander slechts in vraag gesteld: de zekerheid die de vertrouwdheid biedt wordt losse grond onder zoekende voeten. Als we die rust en de bestendigheid willen vasthouden, zijn we genooddaakt de ander als vreemde te houden, onze ogen af te wenden voor zijn alternatief.

Wat ik ontwaar is een ontkenning van de mogelijkheid dat de ander ooit deel wordt van een culturele opmaak zonder dat *eigen* aan weerskanten verloren gaat.

Een tweede gelaat voor de globalisering, als motor van een culturele verruiming – een capaciteit die ik haar graag toeschrijf en die het leed dat ze toebrengt mogelijk wat verzacht – lijkt haar niet gegund. Want wat ik hoor is een motor die sputtert en hapert, die geen kans krijgt warm te lopen. De ander wordt slechts aanzien als risico en verliest zo iedere aanspraak op een *mee-construeren*.

Net op het moment dat de andere steeds bekender kan worden, zich in al zijn courante passage aanbiedt als deel van het – steeds bewegend – geheel, nemen we onszelf bij de hand en maken een moeilijk te doordringen kring van statische eigenheid. De vingerwijzing richt zich naar wat abusievelijk als buiten wordt beschouwd. De ogen blijven selectief blind en slachtoffer van wanen.

Een reflex van onbeweeglijkheid, uitsluiten en afstoten binnen de turbulente cycloon van niet te stoppen impulsen. Het lijkt me dat we verknocht zijn aan wat we geweest zouden zijn en dit voor stellen op wat we kunnen worden. Het andere biedt zich aan, maar we lijken niet in de mogelijkheid toe te happen.

—

Mwanza, Tanzania. Mogelijk een toonbeeld voor een zoveelste vernedering die Afrika treft, reeds tot slaaf en achtertuin gemaakt. – Het lijkt alsof we bij het spreken over ellende dit ontzagwekkende en verscheiden continent steeds als geheel verschijnt – Enerzijds houdt de stad aan het Victoriameer een spiegel voor aan een beschaving die zich blind en arrogant in het drijfzand van haar ondergang heeft gestort, is ze basis voor een dystopische onbehaaglijkheid en verlies van alle geloof in het huidige verloop. Evengoed staat ze voor een belofte, slaagt ze waar *het Westen*

steeds weer tekort lijkt te schieten: het omarmen van de ander, zijn aangereikte impulsen incorporeren in een cultuur die steeds veranderlijk is. Zelfs al brengt de ander niet enkel goeds. Die ander die Mwanza heeft bereikt kwam er in hoofdzaak binnen een economisch getinte strategie. De vis in het meer als zwemmend goud. Hij richtte er zijn kampen op en startte zelfstandig de handel, zij die reeds aanwezig waren als bijkomstig beschouwend, hen slechts inpassend in een productieproces en handelen waarop zij zelf geen aanspraak lijken te maken. De Mwanzaan bleef niet bij de pakken zitten, schikte zich niet in de rol van passief of ondergaand, door vroegere kolonisatie aangeleerd. Hij ontwikkelde eigen strategieën om deel te nemen aan de gestelde opportuniteit. Dat de cultuur zich hierbij niet bestendig zag in zijn oorspronkelijkheid bleek geen obstakel. Rond de vismarkt heeft zich een nieuw cultureel weefsel ontsponnen. Ik zie geen adaptatie van aangeleverde kenmerken, maar een nieuw en eigen gezicht. De globalisering, weliswaar door economische motieven op gang gebracht – de nieuwkomer is er even vraatzuchtig als de vis die hij bovenhaalt – fungeert hier tevens als een motor voor een cultuur in beweging. De bittere bijsmaak die daar in deze Afrikaanse stad, en met haar zoveel steden en landen, het genoeg bederft beschouw ik als een bijwerking van het slechte huwelijk tussen globalisering en armoede. Doordat het in de kwetsbaarheid vaak tot een werkelijk kwetsen komt. Laat dit dan ook geen hoogmis van de globalisering als wonderbrenger zijn. Deze contemporaine feitelijkheid is allermintst zonder kwaad, dat kan ik slechts beamen. Maar haar mogelijkheden om een cultuur in beweging te zetten, vind ik toch het bezingen waard, als katalysator van cultureel gewin. Ik aanzie de Mwanzaan als een burger van een gebied die zichzelf niet als eeuwig feit wil zien, de eigenheid niet noodzakelijk wil vrijwaren binnen de gedroomde weg richting een betere status van een rustige eindigheid.

Mwanza, Tanzania. De stad was ook het onderwerp voor een documentaire. Darwin kwam er zijn nachtmerrie tegen. De fitse bleek er maar weer de rijkste, zijn vraatzucht wars van iedere ethiek. De lof die de film werd toegezwaaid ging dan ook eerder om het inzicht dan om de verwezenlijkingen van de geportretteerden. Wie op zoek is naar de gruwel en tristesse die de globalisering meebrengt en getuige wil zijn van wat ze op haar route meesleurt, kan ik dan ook slechts aanraden Saupers film te bekijken – ook al werd na het juichen ook gefluisterd dat het donkere spiegelbeeld dat ons wordt voorgehouden mogelijk nog wat nadrukkelijker is bijgekleurd, de kijker laat zich niet makkelijk overweldigen.

—

De rollercoaster waar we zijn ingestapt – of die ons los van eigen intentie heeft opgepikt – laat zich niet vertalen in uitbundige opwinding maar verkrampte grimassen. Of zijn we hem zelfs niet ingestapt en bungelen we nog ergens aan de allerlaatste wagon, ons enerzijds vastklampend, maar vooral verwoede pogingen ondernemend om alsnog in de zitjes terecht te komen. Of misschien is die wereld als een dorp, ondanks zijn inkrimpen, eerder als een te diep bassin dat zich voor onze voeten bevindt. Ik vraag me af of hij, die meent dat het noodzakelijk is eerst polsen en hals aan de watertemperatuur te laten wennen, niet reeds bij voorbaat een drenkeling is.

—

Steeds vaker hoor ik praten over eigen en oorspronkelijk, soms in vraagvorm, maar vooral stellig. Het lijkt alsof we ons, tegen beter weten in, alsmar meer gaan beschouwen als vormgever van de eigen geschiedenis en cultuur. Waarbij *onzelf* een lading dekt die zich doorgaans aan landsgrenzen bindt, of anders aan een taal die

zich als één laat standaardiseren. In ieder geval niet samenvalt met wat afwijkt.

Er zijn nuances, toegevingen: van bepaalde details kan men de origine enkel elders leggen, in dat geval wordt er gedoogd, de gunst van de ontvankelijkheid. Het gros kwam echter tot stand door het zwoegen en streven, falen en struikelen van de zelfverklearde gemeenschappelijkheid, het verbond. En uit dit gezamenlijk werk – het eigenhandig gecreëerde verleden – leiden we een bezitrecht af. De illusie van het auteursrecht van de eigen cultuur. Wanneer aangehouden en onderhouden, lijkt deze mij eerder een hindernis, staat het een potentiële culturele dynamiek in de weg.

Als we de vormgegeven samenleving met *eigen* ondertekenen, is er steeds een kans dat ook iedere toekomstige hulp bij het (her) kneden reeds bij voorbaat als onwenselijk wordt beschouwd. Waarom zouden de toevoegingen van de ander onwenselijk zijn? Wellicht is zijn bijdrage minder fataal, niet in staat het behaalde teniet te doen? Waarom de nieuwe gebedshuizen, verschillend van de torenspits, verschansen achter vertrouwde gevels? Een, niet eens zo nauwkeurige, reflectie op wat werkelijk vooraf ging toont overigens snel aan dat het zeer moeilijk is aan die eigenhandig gecreëerde geschiedenis vast te houden, tenzij dan als geconstrueerd. Dit België zou bijvoorbeeld artificieel zijn, gebouwd en gevormd rond een romantisch denkbeeld. De aarde is te weinig bewegend en wanneer wel, onvoldoende in koor door al wie vandaag als één wordt beschouwd. Ons verleden in de strijd, als dappere en dronken Galliërs werd ad hoc ingepast, twee eeuwen geleden. Maar laat dat voor een Vlaanderen, gulden aangespoord, geen reden tot juichen zijn. En vast zijn we met meer in dit bedje ziek. Ik zie er echter velen, of toch steeds meer, die zich halsstarrig vast lijken te klampen aan de kenmerken en het geconstrueerde verleden van de eigen, beperkte regio. De globalisering omgekeerd in haar tegendeel: waar ik haar zie als eventuele basis van culturele ontwikkeling, lijkt ze bij

sommigen een terugtrekking in het lokale af te dwingen. We lijken te redeneren dat we, bij het openstellen voor al het schijnbaar vreemde dat zich aanbiedt, de kans lopen ons culturele heden, waar we zo voor hebben gezwoegd, te verliezen.

Alsof het grote ons te groot is, keren we ons ervan af en trekken ons terug in de parochiale veiligheid van het kleine en, zo te zien, bekende. We dansen slechts onder de eigen kerktoren.

Mogelijk ervaren we een heimwee naar een vermoede tijd waarin dat wat niet te behelzen en te herkennen viel in zijn nabijheid, onbestaande bleef, of hooguit een verafgelegen exotisme. Of is het alweer een vasthouden aan wat eens de utopische illusie van rust in het vooruitzicht stelde? Waarbij rust zich liet vertalen in een *niet-meer-verder-moeten*.

Wanneer, binnen een groter verhaal – eschatologisch gefundeerd – wordt gestreefd naar een doelgericht einde, kan ik inzien dat de ander inderdaad als obstakel wordt ervaren. Hij wordt er een hindernis die moet worden genomen, zonder al te veel culturele blessures. Want een denken dat zich vertaalt in een nagestreefde eindigheid is wellicht slechts gebaat bij het geloof en vertrouwen in de eigen intenties. Men is er onderweg, in de richting van een beloftevolle samenleving, een seculier paradijs. De samenleving die zich laat perfectioneren heeft werkelijk geen nood aan wat de andere bood, of te bieden heeft. De ander staat er namelijk slechts garant voor reflectie en vragen, voor wat anders kan, of had moeten zijn. Hij is een bedreiging voor het vlotte verloop van de gemeenschappelijke ambitie, zou haar zelfs onderuit kunnen halen. Wanneer de ander zich steeds nadrukkelijker aanbiedt, zijn we dan ook genoodzaakt hem steeds harder te negeren, zelfs te verwensen. Ook al hebben we de lineariteit reeds achter ons gelaten, heeft ze haar onbestaan reeds aangetoond, ze blijft ons handelen sturen, onze intenties richten. we lijken geen vrede te kunnen nemen met een toekomst die slechts op zich laat wachten, zich niet laat verwachten.

De achterkant treft me. Etymologisch heeft hij zich verbonden aan een ondergeschikte rol. De achterkant verbergt zich achter de voorkant, staat in zijn schaduw. Het beschilderde doek richt zich met de achterzijde naar de muur, verdraagt slechts zijn aanwezigheid als noodzaak om de voorzijde te laten schitteren, voor de rest doet hij er niet toe. Cornelius Gijsbrecht bracht met zijn achterkant van een schilderij de rug geen nieuwe status, legde daarentegen nogmaals de klemtoon.

De achterkant verdraagt geen verfraaiing, want hij wordt anders al snel een andere kant, een andere voorkant. De voorkant is er voor het zicht, de achterkant voor de noodzaak. De siersteen tegen een voorgevel is buiten het zicht van de passant niet relevant, hij zou er slechts verwaand zijn, overdreven overdaad.

De voorkant voldoet aan de verwachting, strijdt mee naar de verwachte perfectie. De achterkant is zo eerlijker. Meer aan de mens gebonden, minder verheven.

Al wordt de voorkant soms meer en meer achterkant. Satellietschotels laten zich steeds minder uit het blikveld verjagen, voegen aan de gevels van woonblokken een abstract patroon toe. Zijn zij een voorbode van een mens die zich niet langer verbergt achter een opgetrokken façade van de eensgezinde toelaatbaarheid? Of bevestigen ze net dat ze niet stroken? Want de eerlijkheid gebiedt dat het vooral de woonplaats van de nieuwkomers is – hoe relatief die benaming ook mag zijn – die met een antenne zijn uitgebreid, de zo gemiste herkomst wat dichterbij gebracht. Zijn de schotels nog maar eens een bevestiging van de afstand, los van degene die ze virtueel dichten?

In ieder geval zijn ze in hun uniforme uiterlijk een bevestiging van de veelheid, tonen ze de werkelijke staat van een diverse populatie. Een toestand die de oorspronkelijkere voorkant zo graag wou verbergen.

—

De dood van Marat. Een schilderij dat niet enkel een iconisch beeld werd omwille van het mimetische vermogen. Evengoed is het exemplarisch voor de vertekende geschiedenis. En voor de politieke macht waar een kunstwerk zich mee kan verbinden. Geschilderd met de adem van de Franse Revolutie nog heet en ziedend in de nek, is dit schilderij mogelijk zelfs meer politiek dan esthetiek. Of is die nuance zelfs irrelevant?

Een man ligt levenloos in bad. Het water is vast al koud, net als het lichaam zelf. In zijn dode hand houdt Marat een brief, als laatste houvast aan het leven. Bevreemdend vind ik niet zozeer het met bloed vermengde water of het van kleur verstoken lichaam – het tweedimensionale beeld heeft mij al heviger gruwel voorgehouden – maar wel het standpunt van waaruit werd afgebeeld, de vermoede positie van de schilder. Het lijkt me natuurlijker op een onbekende dode neer te kijken, niet uit minachting maar om het treuren in de beweging te vervatten, tegelijk een afstand te creëren. De levenden stellen zich boven de dode omdat ze zich er nog van wensen te onderscheiden, om nog even aan het leven vast te houden. Marat staart ons met gesloten ogen recht in het gezicht. Al zijn wij natuurlijk niet meer dan een uitgesteld gezelschap, slechts van betekenis wanneer nog slechts de beeltenis rest. Zijn dode blik treft dan ook niet in hoofdzaak het publiek maar de schilder zelf. David bewoog zich tot het niveau van de dood omdat hij zich ermee kon vereenzelvigen, Marats dood was deels ook de zijne. En voor ons, kijkers, voorzag hij eenzelfde houding. Hij positioneerde zich als lotgenoot, niet als passant of tijdelijk waarnemer. Voor hem was Marat dan ook geenszins de koelbloedige moordenaar, die hij later zou blijken, maar een *verwant in denken*. Wat hij portretteerde was het lichaam van een martelaar, een te betreuren dienaar van de juiste strijd.

De voorstelling zou gemaakt zijn naar werkelijkheid, om haar later tot deel te maken van een collectief geheugen. Ook al ontbreekt er een kaart aan de muur, was de schrijftafel in wezen

niet van een dergelijke soberheid, in de ogen van David waren dat bijkomstigheden, deden ze mogelijk zelfs afbreuk, stonden ze het wenselijke heroïsme in de weg.

Het is echter moeilijk te ontkennen wat we weten.

Hoe overtuigend de boodschap ook wordt geformuleerd, ze ziet zich verbonden aan elke gerelateerde uitspraak. Iedere verworven kennis houdt zich in het achterhoofd schuil en dringt zich op, al is ze in strijd met datgene waar men aan vasthoudt, vast wil houden. Ondanks het picturaal realisme en de retorische kracht is geweten dat Marats portret geen feitelijke waarheid wordt getoond. Of is het net dat doorgedreven realisme, die de realiteit reeds ontkent? De foutenmarge zit in wat ontbreekt, want niet kon of mocht geschilderd worden, materiële elementen buiten beschouwing gelaten.

Wat David niet in zijn portret opnam is de keerzijde van de afgebeelde held, een keerzijde die de latere geschiedenis echter niet verborgen wist te houden. In wezen was Marat niet even noodzakelijk te zien als vriend van het volk, zoals hij hier, bij zijn schielijk overlijden werd geportretteerd. Zijn drang om Frankrijk van despotisme te bevrijden ging hand in hand met een moordlust en een troebele moraal. Als leider was hij niet zonder tegenkanting, zijn stem verheffend als de volgens hem te bestrijden dictator. Zijn moordenares doodde in haar ogen dan ook geen held, maar een koelbloedig en bovenal, pathologisch monster. Ze redde zo naar eigen zeggen levens door één man van het zijne te ontnemen. De perspectiefgebonden variabele binnen de beschouwing van iedere vooropgestelde waarheid.

Net als elk historisch verhaal of portret is dus ook dit niet vrij van interpretatie. Ieder verhaal met een intentie loopt kans tot mythe te verworden. Die mythe lijkt zich in hoofdzaak als bindmiddel tussen gelijkgestemden te manifesteren. Ze houdt het groepsgevoel samen. Al is het evengoed de groep die de mythe overeind houdt, haar waarde en betekenis bepaalt. Zo keek Marat vanaf zijn portret zijn politieke nabestaanden steeds op de vingers en wees hen

enerzijds de weg die zij te bewandelen hadden, anderzijds bleef hij een houvast aan wat hen bond.

De mythe lijkt onmiskenbaar voor het vormen en bestendigen van iedere gemeenschappelijkheid. In haar aanschijn worden we allen helden, strijdmakkers, bloedbroeders. Ze geeft vorm aan een gedeelde identiteit van het verbond dat haar als waarheid aanvaardt en uitdraagt. Geromantiseerd, soms zelfs verzonnen, lijkt de geschiedenis meer waard dan haar wetenschappelijke, objectieve naaste. Vooral voor die groep die zich bedreigd voelt in zijn voortbestaan, door inkrimpen of uitwendig gevaar, geldt de mythe als baken en steun, als ongeëvenaard wapen. Ze staat garant voor een onmisbare loyaliteit en solidariteit.

Evengoed, sluit de mythe uit en bepaalt ze grenzen. Wie buiten de eensgezindheid staat, haar niet als waarheid aanvaardt, zorgt slechts voor onmin of onverschilligheid. We lijken niet in staat te delen of te geven aan wie niet deelt in onze geschiedenis van bloed, zweet en tranen – met of zonder echtheidswaarde.

Solidariteit lijkt niet grensoverschrijdend. Tenzij de groep er zich als geheel mee gestust of getroost weet.

Wordt de solidariteit met een samenleving of een medebewoner zonder gemeenschap de hedendaagse utopie, in een wereld die steeds minder samenhang kent? Mogelijk moeten we de nieuwe mythes afwachten, geëvolueerd tot verhalen die stroken met de wereld vandaag.

In Swiebodzin verrees laatst de grootste beeltenis van Christus. Op drieëndertig meter hoogte spreidt de Bijbelse verlosser de armen voor al wie zich omsloten wil zien. Voor wie de gezalfde niet als redder geldt, verbeeldt deze beeltenis nog steeds een bewijs van de veelbezongen, ongelimiteerde mogelijkheden en het technische vernuft – al is het wezenlijk dat de bouwers eerder de droom

koesterden dat, op een dag, iedereen bij de sokkel neerknielt. Het eigentijdse karakter van dit monument is wellicht en in hoofdzaak te vinden in zijn gestel: opgebouwd uit kunststof en glasvezel vertegenwoordigt het een hedendaags vakmanschap. De materie lijkt zich in haar actualiteit echter van de inhoud af te keren.

Of laat ik me hier misleiden door mijn band met een land dat zijn geloof in zuilen ontbond? Lijd ik aan de hybris van de veronderstelde secularisering?

Laat het echter niet het profetische aspect zijn dat deze bedenking leidt.

De vraag naar de relevantie van het monument ging de bouw en dit schrijven reeds vooraf. Het monument is niet langer de veruitwendiging van een gedeeld streven, al dan niet in naam van *een Heer*. Het monument als eerbetoon bleek onderhevig aan vergetelheid en betekenisverlies doorheen tijd en geschiedenis. Wat ooit het collectieve geheugen, streven en geloven moest vormen en vertegenwoordigen, is vandaag eerder verworpen tot een herinnering of nostalgisch artefact.

Het lijkt nagenoeg onmogelijk dat de Christus in Polen vanuit eenzelfde bedenking en zin tot relativering, in het straatbeeld is verschenen. Het project is te breedvoerig om het als louter toeristische attractie of spelerei te beschouwen. De woorden van de burgemeester, door zijn God bezielde en geïnspireerd, houden geen twijfel overeind.

Polen is weliswaar een vroom land, de devotie is er minder bescheiden. Toch is de kans klein dat daar alle meningen eender zijn, de overtuiging ongecontesteerd. Ook daar zijn de gedachten onmogelijk collectief en gelijk, al is de marge nog zoveel kleiner. De beeltenis van een Bijbels figuur kent er in zijn overtuigingskracht vast meer draagwijdte; maar kan dat vandaag nog als argument gelden?

De afmetingen lijken me van eenzelfde omvang als de intentie en de ambitie. Niet zozeer over het beeld zelf, zelfs niet de godsvrucht, maar wel de boodschap stel ik me een vraag. Kan men vandaag, na alle aangetoonde verscheidenheid en veelheid, een omgeving nog steeds laten overschaduwen door een verlangde eensgezindheid?

—

Als hij aan de menselijke soort denkt, was hij liever een gnoe geweest. Hij zegt het in de krant, een acteur, toch toonbeeld van de mens die zich graag in het voetlicht als unicum laat bewonderen, zijn bijzonder talent en overtuigingskracht door de lampen graag laat strelen. De kudde waarin de gnoe door het landschap *knalt* herinnert hem aan een saamhorigheid die hij bij de mens niet meer terugvindt. De gnoe, dat wildebeest, beweegt zich als één groot dier op weg naar een gebied waar het leven beter is, het gras weer even groener.

Het basale verloop van actie en reactie gestuurd door een onpersoonlijk denken.

Ik vermoed dat zijn afgunst voor de gnoe eerder metaforisch is, een manier van spreken – karikaturaal bijna – die een gedachte verwoordt die niet enkel hem overvalt. Of kan men werkelijk verlangen naar het gedachteloos meestappen, het volgen zonder besef of keuze?

De heimwee naar op zondag gezamenlijk de kerk ingaan.

De meest opvallende vormen van groepsgedrag die ik vandaag nog kan ontwaren zijn de dagelijkse optochten richting werkplek of bijeenkomsten van kooplustigen in winkelcentra. En zelfs daar is de eensgezindheid slechts een overeenkomst in richting, niet noodzakelijk in denken.

Misschien laat de groep zich vandaag veel minder als dusdanig herkennen, omdat hij minder vaste vormen kent; niet algemeen is maar inwisselbaar en afhankelijk van moment en situatie.

Is, daarnaast, samenhorigheid werkelijk het goud waarvoor het gehouden wordt?

Wellicht enkel als het wordt gezien als synoniem van, of toch zeker verwant is aan, verdraagzaamheid en solidariteit. Al lijken me net deze woorden zich in hun inhoudelijk schoonheid van de samenhorigheid af te keren.

Weliswaar zijn zij, die samen lijken te horen, tolerant en ontvankelijk voor elkaar, vormen ze in hun samenhorigheid een gegeerde gemeenschap, in een zelfde beweging sluiten ze zich vooral af, richten hun schilden op.

Wie streeft naar samenhorigheid lijkt tegelijk te verlangen naar eensgezindheid, de twee lijken me zelfs vooral te bestaan in een symbiotisch bondgenootschap.

Unaniem en gelijkgestemd blijft de groep gevrijwaard van geschil en verstoring. Men vindt er de harmonie en de vredigheid die we erbuiten zo lijken te ontberen. Het grote verhaal is er de noodzakelijke codex voor het handelen, het dogma de noodzakelijke mortel.

Het is een statische eendracht in mening, ogenschijnlijk collectief en tijdloos, een discours van absolute en constante consensus.

De interne eenstemmigheid komt het samenspel ten goede maar bakent des te meer af. Wie in een andere toonaard zingt, breekt de harmonie en plaatst zich voorgoed buiten het gezelschap, tot hij zich de taal van het koor heeft eigengemaakt.

Het lidmaatschap aan de eeuwige groep, dat voortdurend verbond van naties en samenlevingen, is tegelijk verbinden en onderscheiden.

De uitsluiting als schaduwzijde van iedere groep.

De groep koestert zo zijn deelgenoten en wijst de buitenstaanders aan. Diegene die geen deel uitmaakt is niet noodzakelijk verstoten of afgewezen, hij *voldoet gewoon niet* aan de verwachte typering.

Al is de situatie nooit noodzakelijk onomkeerbaar. De groep is steeds bereid op te voeden; wie zich laat herknedden naar de mal van het criterium kan steeds alsnog zijn toegangkaart verkrijgen.

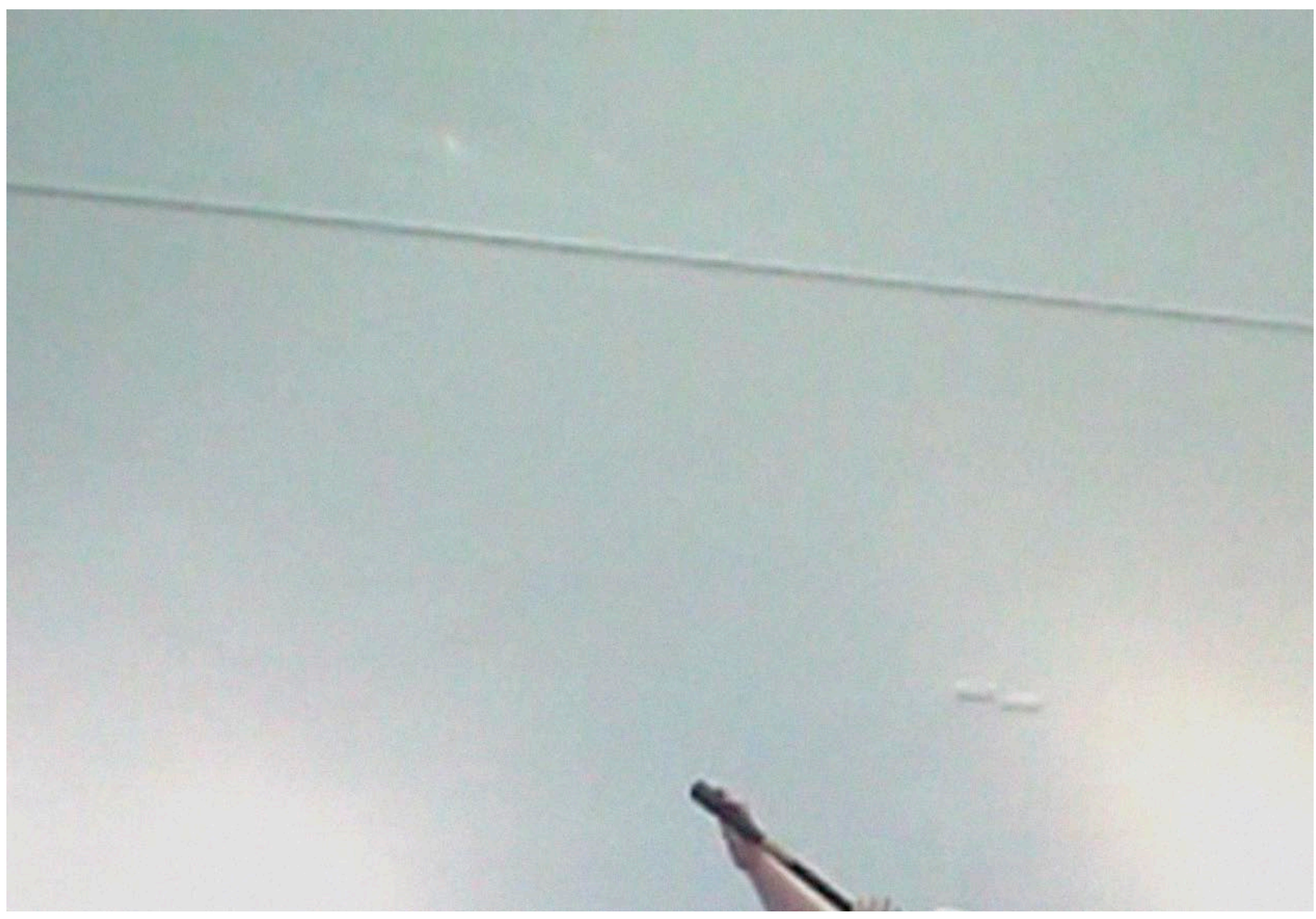
De groep lijkt me zo eerder een samengesteld individu, veeleer dan een samenstelling van individuen. En net als de ongebreidelde individualist, die eeuwige particulier, beperkt ze zich tot de interne loyaliteit, komt ze zelf steeds op het voorplan. De anderen komen slechts in beeld wanneer de eigen conditie zich in gevaar gebracht ziet, elk vreemd bed is er te ver, de koude kleren slechts moeilijk geraakt.

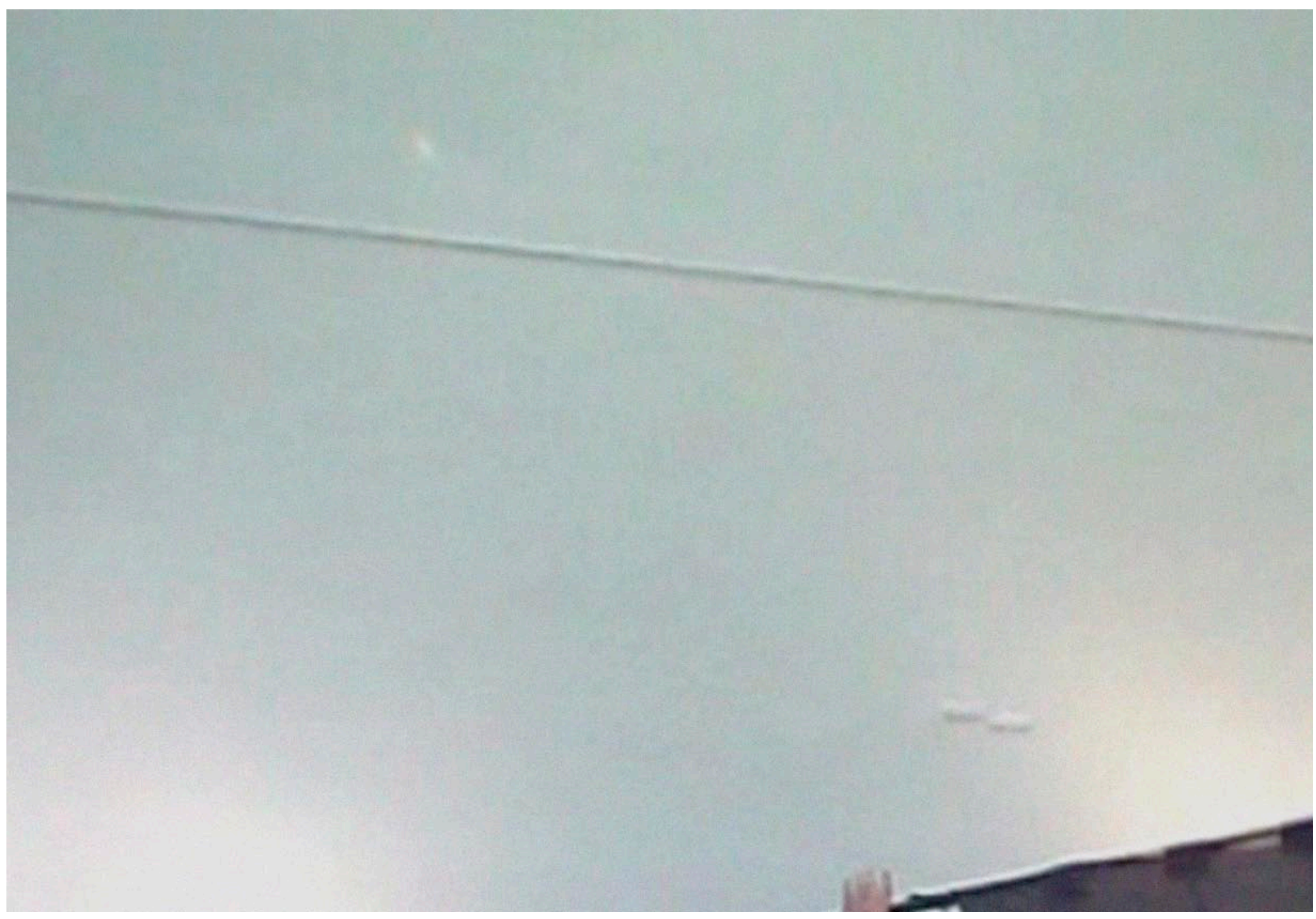
De groep, beschouwd als een veranderlijk geheel, onderhevig aan situatie en locatie en verstoken van voortdurende gelijkgestemdheid, lijkt me meer belofte in te houden. Ze is onderhevig aan een continue hervorming en omvorming. Een status die me beter lijkt te passen bij een maatschappelijke conditie zonder vaste contouren.

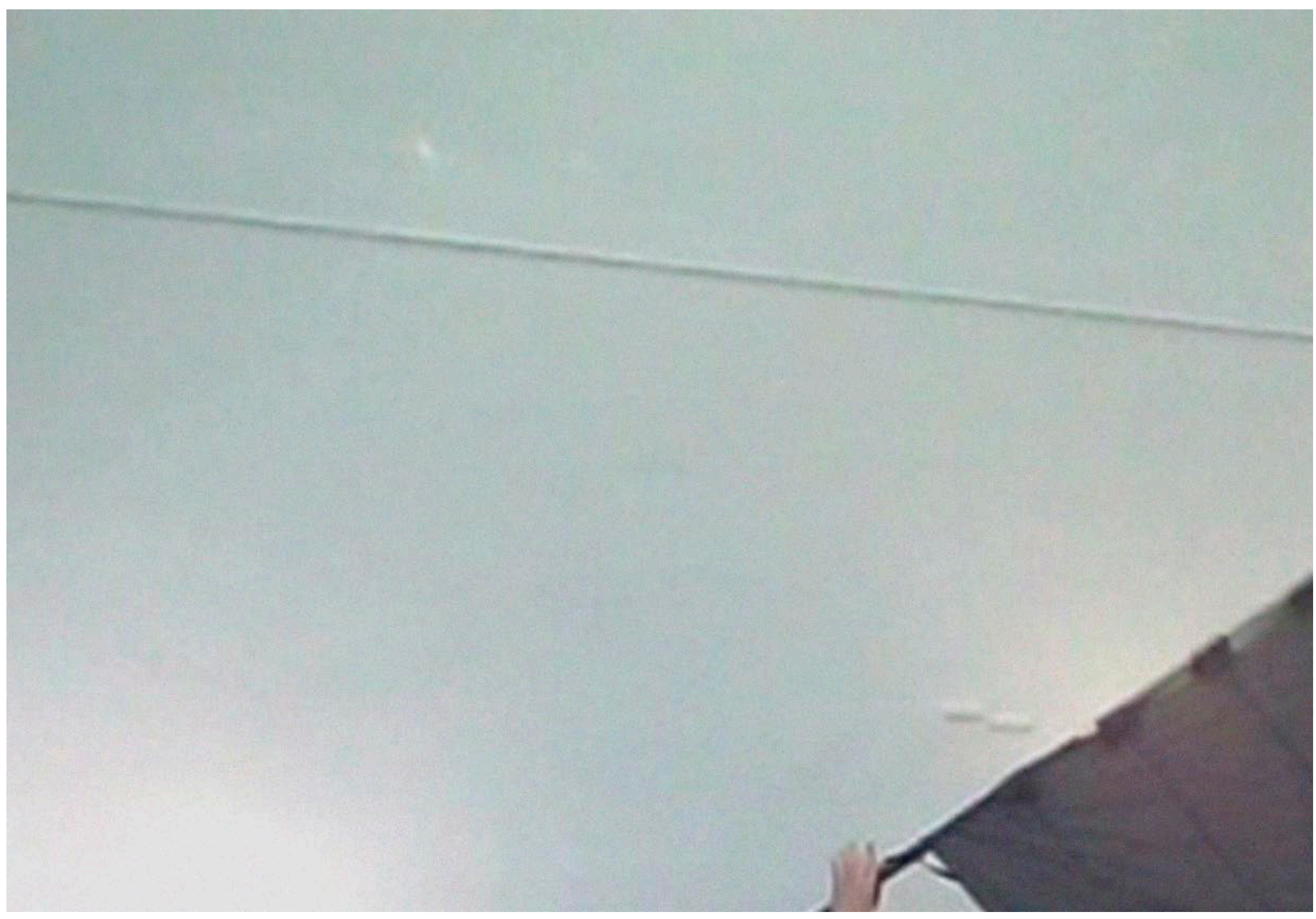
Waar de leden van de statische groep eendrachtig meestappen in de uitgestippelde weg van het groter verhaal, eerder slaafs en lui iedere evolutie overlaten aan de enkelen die zich als stuurman aandienen, ziet het lid van een dynamische, vloeiende groep zich voortdurend met onenigheid en conflict geconfronteerd. Zowel intern als elders. Een conflict dat niet noodzakelijk moet uitmonden in een dispuut, wel in een voortdurend aanpassen en twijfelen. De motor voor een eigen, actief denken, de friste van het novum steeds bewaard.

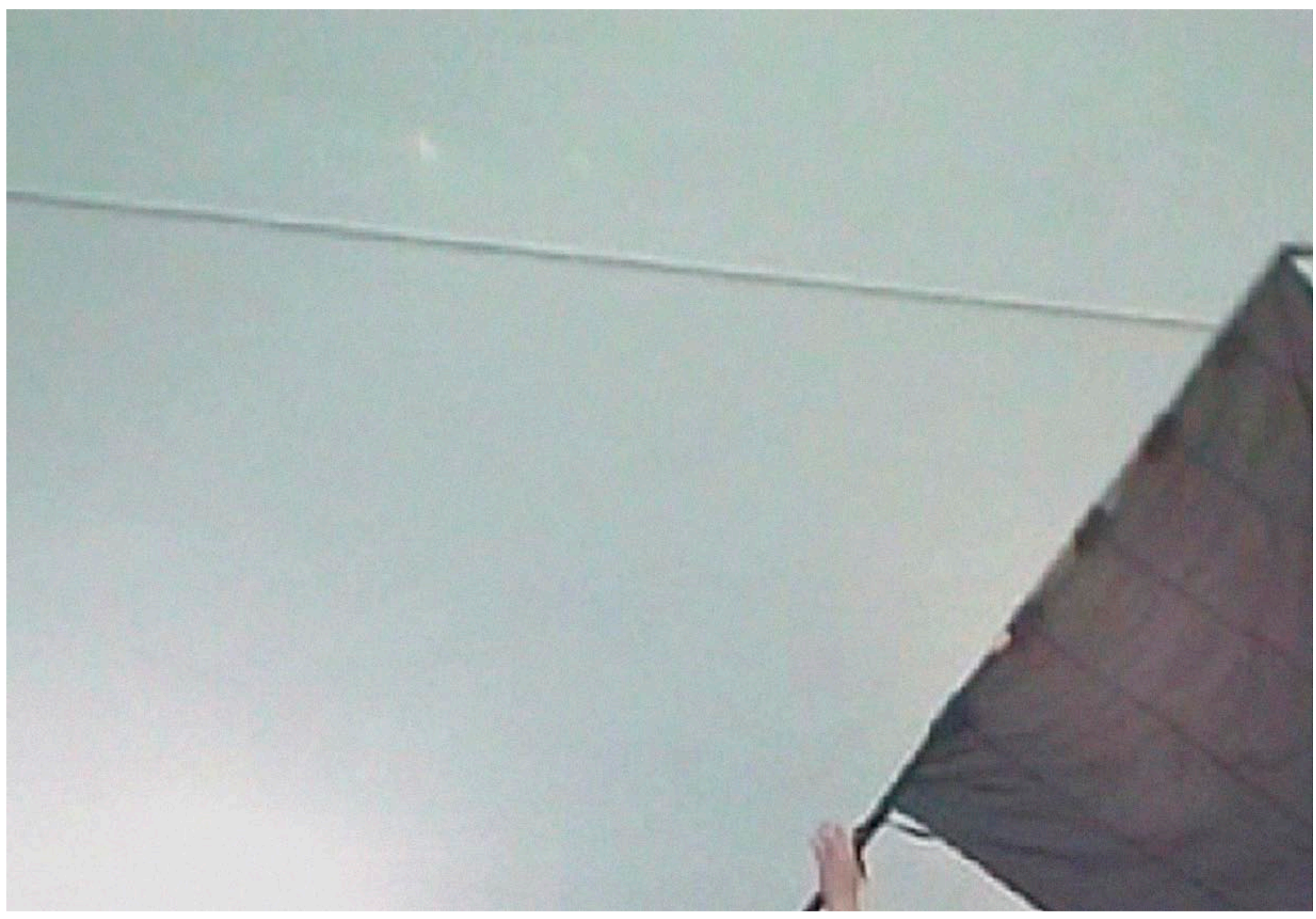
De totalitaire ambitie van het monolieten blok geeft mogelijk meer uitzicht op rust, haar dogma's zijn een rem op een voortdurend veranderend denken. Het verlangen naar een ogenschijnlijk verloren gegane constante samenhorigheid lijkt zo een fatale angst voor het subversieve karakter van ieder denken.

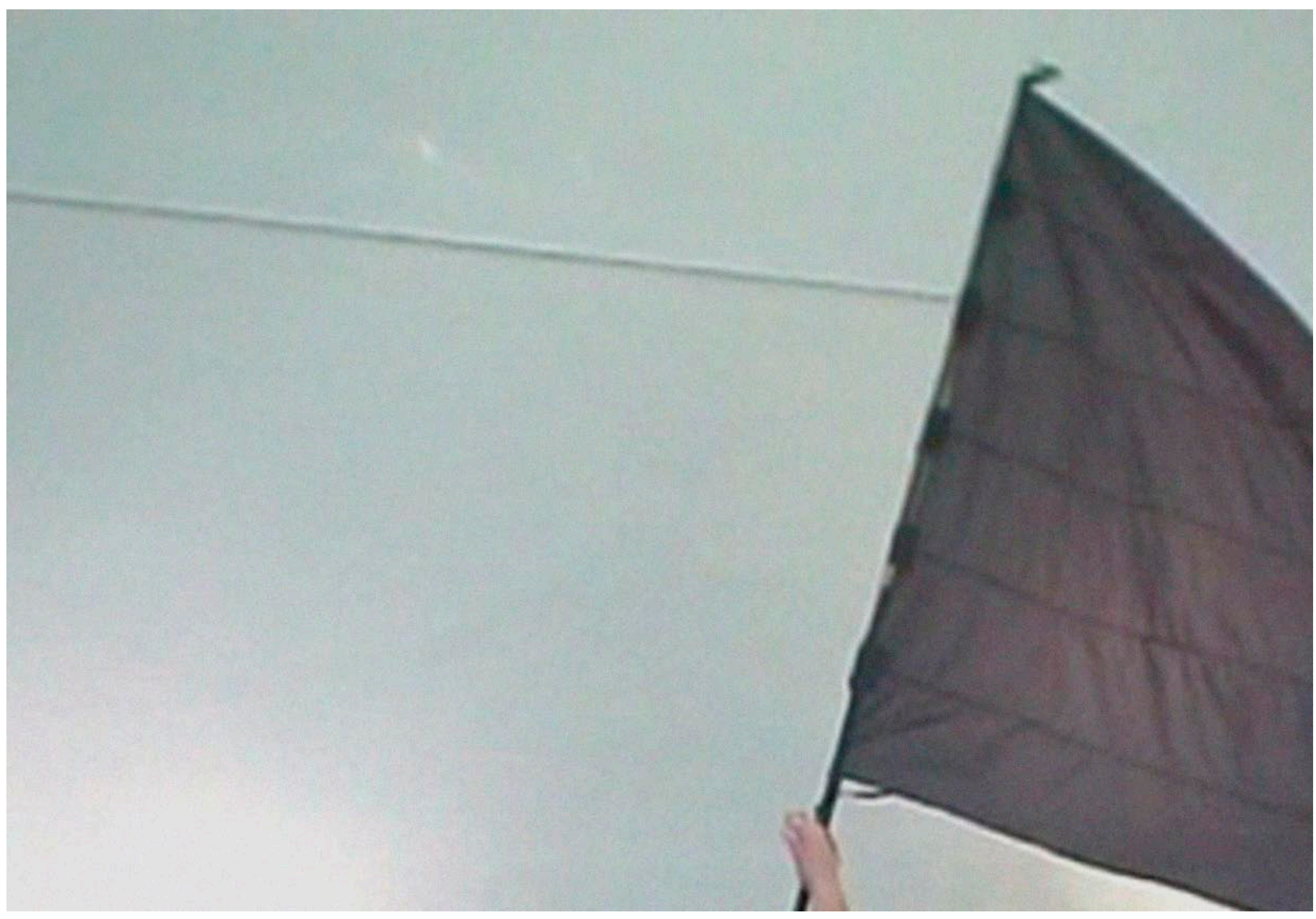
Een actief denken sluit pasklare antwoorden uit, stelt ze steeds bloot aan debat, iedere verschijning presenteert evengoed haar tegendeel. Wat niet uitsluit dat we als individu en lid van verschillende groepen en discours, niets met zekerheid kunnen poneren. Alleen is de noodzaak van de universaliteit niet aan de orde.

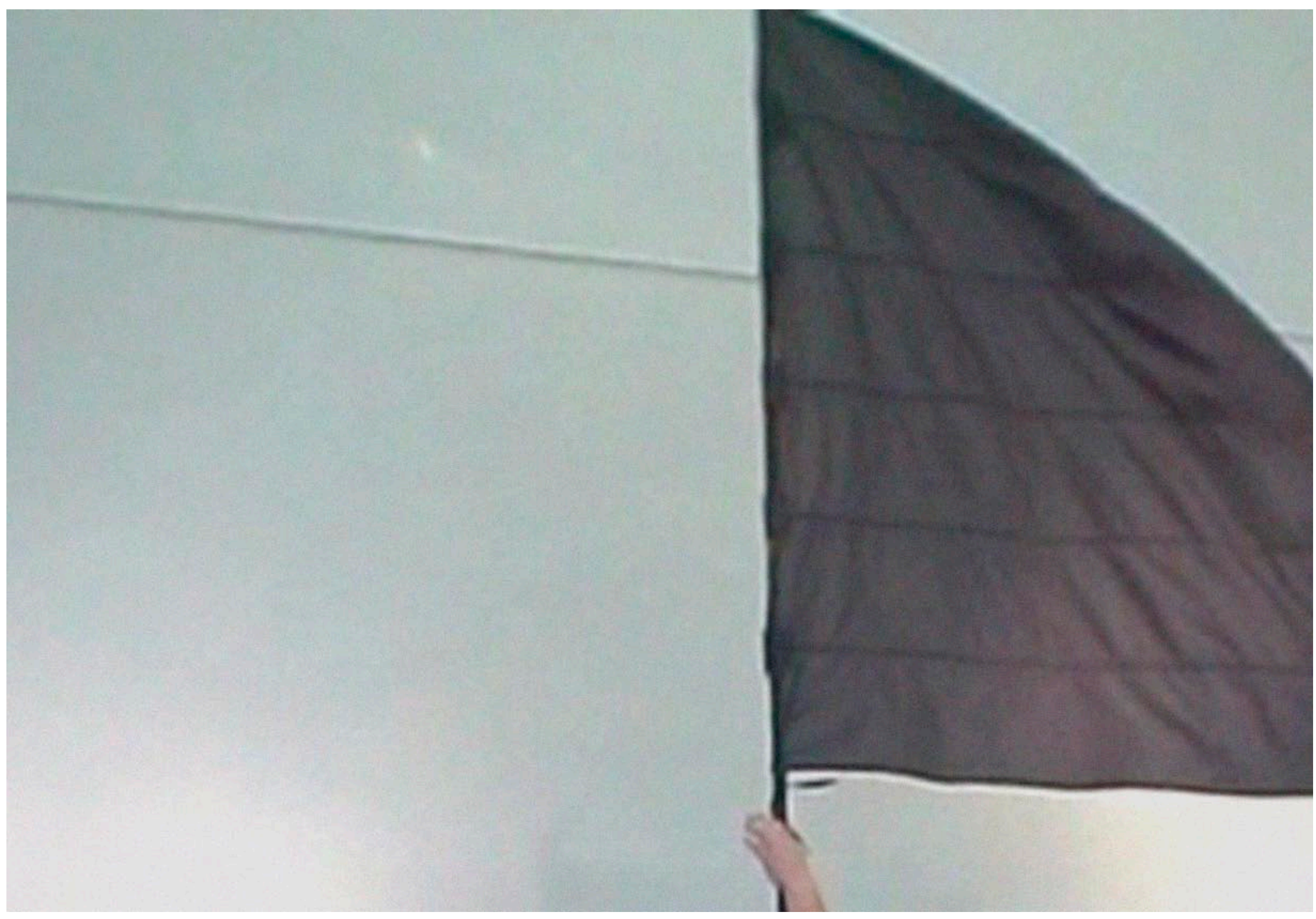

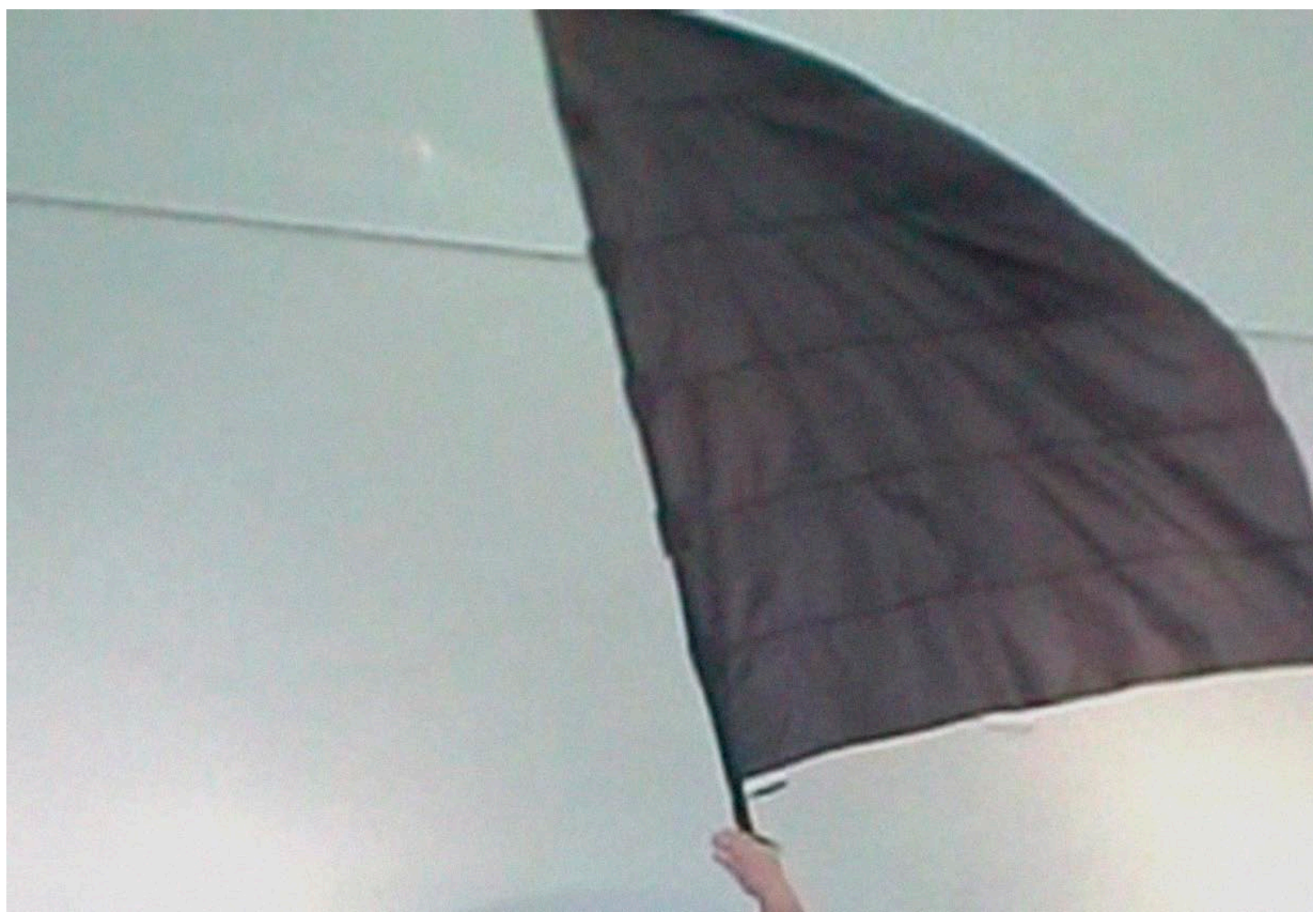

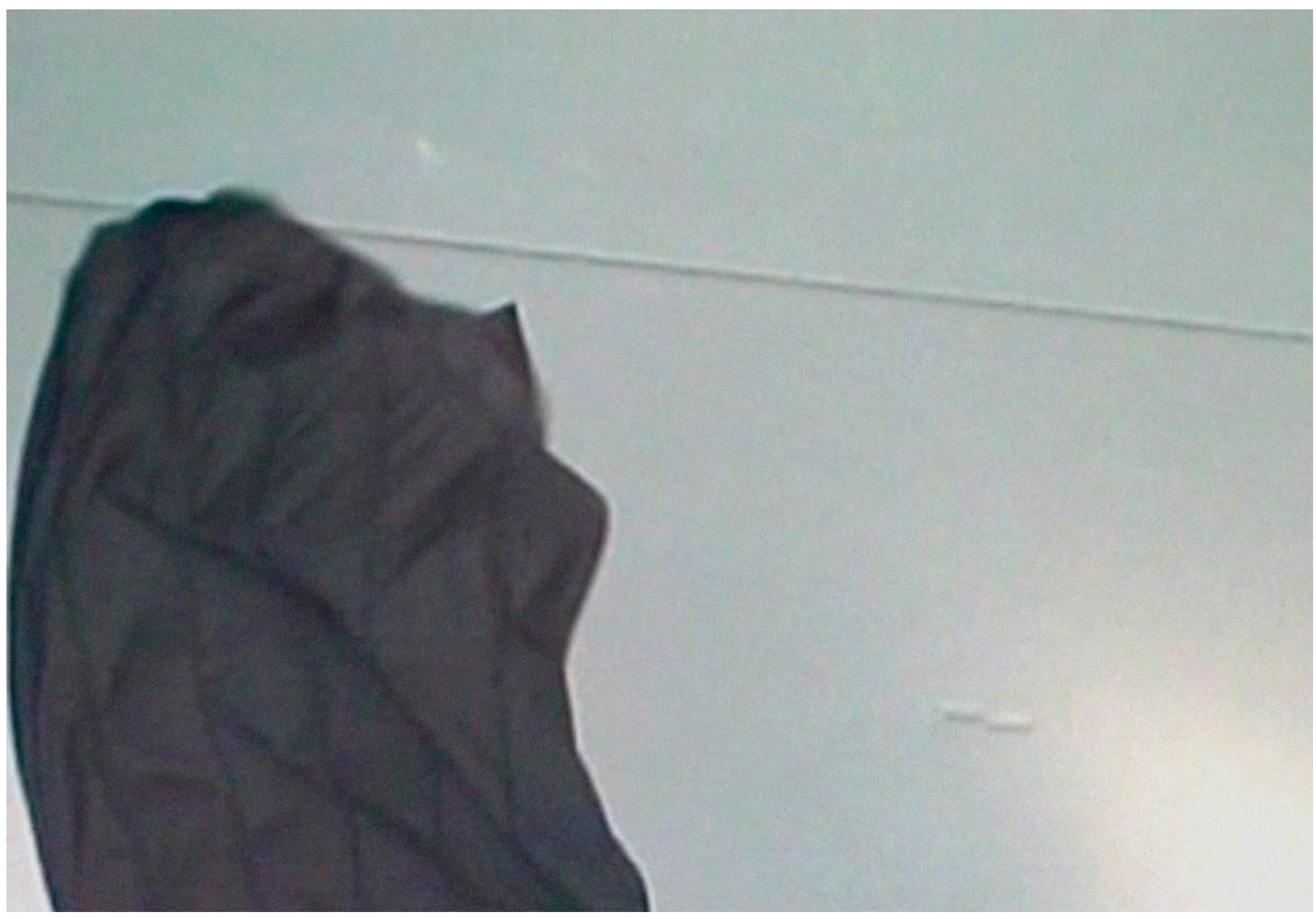

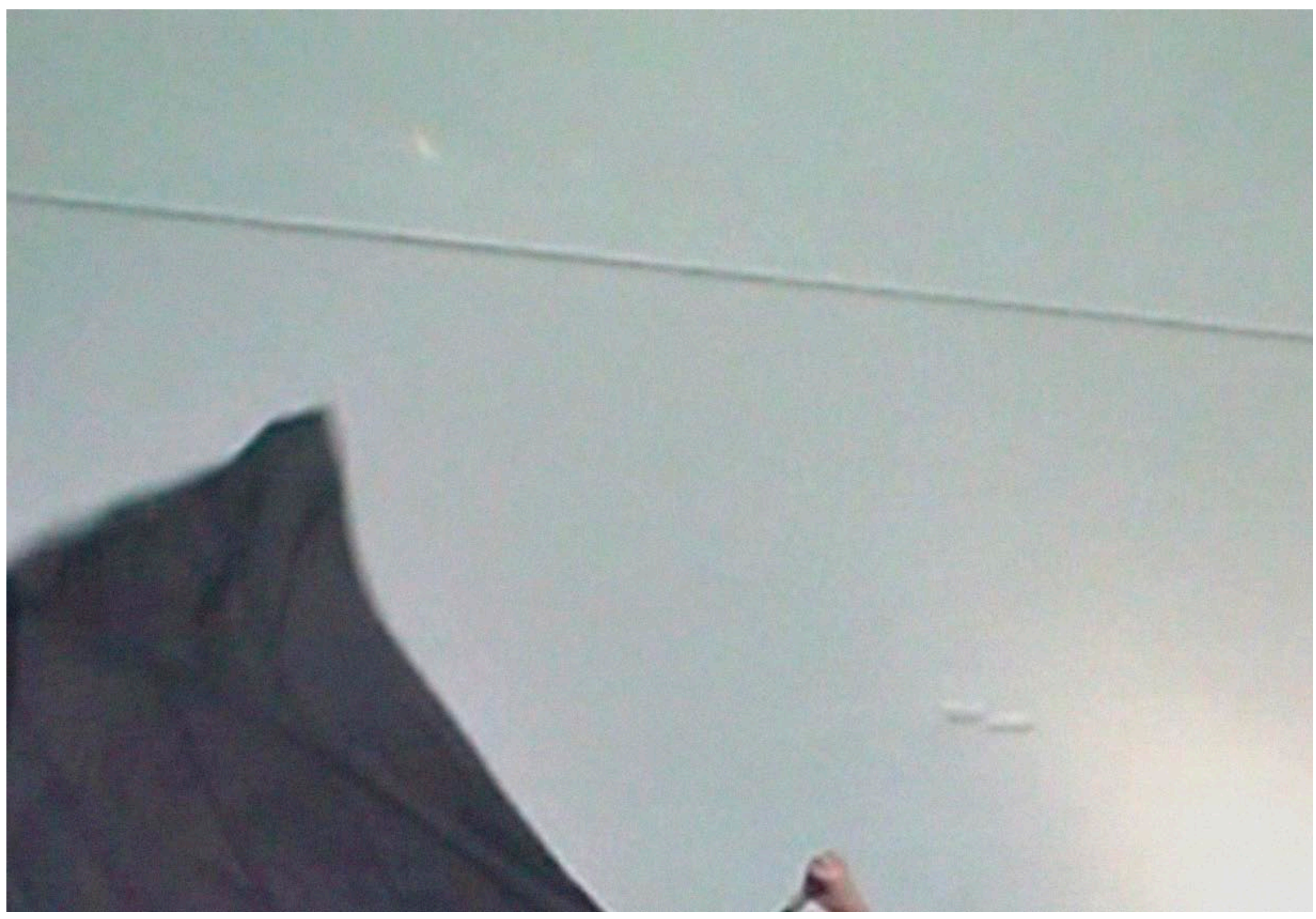

Het grote verhaal, tegelijk handleiding en leidraad, is niet meer zo dominant als eerst. Al vind ik het overdreven te beweren dat het de totale dood reeds heeft gekend. Veel meer dan verdwenen is het vandaag verstoken van een collectief streven. De samenleving, met haar seculier karakter, is een gebied van een veelheid aan denkpatronen en overtuigingen, eerder persoonlijk en versnipperd.

Zonder totalitaire of bovenmenselijke zingeving is het moeilijker een overkoepelend karakter te bepalen. Het denken in *wij* en *zij* waar we zo graag aan vasthouden lijkt me dan ook steeds moeilijker te handhaven.

Wat dan met *samenleving*? Met dat woord zoals we het nu lijken te begrijpen? Is zij niet de belichaming van wat wij zijn en waar zij buiten staan?

Kan een samenleving zonder overkoepelende identiteit? Gemeenschap lijkt een mogelijk alternatief maar is ook dat woord niet bij voorbaat riskant? Omdat het door zijn klank en eerste betekenis vooral lijkt te mikken op overeenkomsten, waar er toch vooral verschillen zijn?

De samenleving als omlijnd, komt me dan ook problematisch voor, want net dat aflijnen maakt haar tot een exclusiviteit, gebieden van wij en zij. Als omlijnd begrepen gaat zij nog steeds uit van één gezicht dat categorisch is, of moet zijn, voor alles wat zich er achter schaaft.

De vlag drapeert het geheel, omsluit het en beschermt het als een kogelvrije vest ter protectie van het culturele kleurenpallet. En met haar vlag hangt zij vast aan haar territoriale gebondenheid, wordt zij afgebakend door landsgrenzen die nogmaals duiden dat hij die ze overschrijdt in oorsprong geen deel uitmaakt, dat de cultuur die hij meebrengt niet overeenstemt met wat heerst, beter voor zich wordt gehouden. Als men kijkt doet men dat als toeschouwer. Zo wordt men steeds meer een reiziger van de bewoonde omgeving. Wanneer we niet in staat zijn dat voortdurend veranderend andere als (op)nieuw eigen te beschouwen blijft het steeds een exotisme,

verdwaald en misplaatst.

Ik zie een samenleving die nog steeds leeft in een mentaliteit van globaal *worden* terwijl we in se globaal *zijn*, die voortdurend beducht is op een verlies van eigenheid of privileges waarop geen aanspraak meer kan worden gemaakt of toch niet als exclusief en enig. Ze ziet zich als een lichaam dat vatbaar is voor infecties, dat intrinsiek ziek kan worden verklaard.

In overeenstemming met hoe de wereld zich vandaag toont lijkt me slechts een samenleving mogelijk als ze zich opstelt als een poreus en contourloos lichaam, los van statische grenzen of symbolen. Zij herbergt niet enkel het ene gezicht, dat zelfverklarde oorspronkelijke, maar een veelheid aan gezichten. Ik denk aan een samenleving als moeilijker definieerbaar geheel waar de ander niet als indringer maar als vormgevend geheel, als deel en onderdeel geldt. Waar zijn bijdrage, naar waarde geschat, niet moet worden afgewezen.

—

De kunst tekent weer. Ik weet niet of ik me laat misleiden door mijn omgeving maar ik zie steeds vaker de tekening tentoongesteld, houtskool of potlood aan papier toevertrouwd.

Dat de tekenkunst in staat is tot ontroeren, trefzeker kan zijn in haar vertelling, wil ik niet ontkennen.

Ik ben een liefhebber.

Wat me boeit is de drijfveer.

Een alleenstaand geval kan nog wijzen op een toevallige voorkeur van een individu, vanaf een zekere frequentie vermoed ik een ruimer motief.

Is het de ambacht, die meesterlijkheid van de daad die zich met het medium laat rijmen?

Zo zie ik ook een fotografie die haar negatieven terugvond, werkelijk of geïnspireerd. Alsof men zich genooddaakt ziet om opnieuw te tonen wat men kan, de kunst die met kunde

samengaat, door conceptualisme en aktionen wat op een achterplan geraakt.

Heeft de kunst nood aan een hernieuwde ambachtelijkheid om het – grote –publiek weer van haar bijzonderheid te overtuigen? Of is het een interne redenering? Misschien is het de kunstenaar zelf die zijn artistieke verrichting niet langer tot een veruitwendigd denken en redeneren wil beperken, zichzelf opnieuw als vertegenwoordiger van de virtuositeit wil zien.

Mogelijk wil de kunstenaar zich zo opnieuw ingebed zien in een vanzelfsprekende positie, zijn aanwezigheid niet in vraag gesteld of onderuitgehaald. Hij is er, omdat hij past binnen de oorspronkelijkheid, wat van hem wellicht ook een oorspronkelijker streven vergt.

—

Mogelijk weet de kunst zich vandaag, wat verloren gezwommen in dat bad zonder duidelijke rand, zich geen raad meer met zichzelf. Niet dat ze een verdrinkingsdood nabij is, het is het kordate van de slag die ontbreekt.

Ik denk een kunst te zien die onzeker is, aarzelend over haar wettiging.

De uitdaging is dan ook niet gering, de verantwoording steeds vereist.

Een kunstenaar wordt in zijn huidige creëren reeds enige tijd niet langer beperkt het publiek inzicht te geven in godsvrucht, heeft het juk van de devotie reeds langer afgeworpen. Recenter lijkt me zijn absolute onafhankelijkheid – niet gelijk aan belangeloosheid – en zijn vrijheid om eender wat tot basis van zijn streven te benoemen. Loyaliteit aan stijl of gedachtegoed is optioneel, slechts tijdelijk en steeds inwisselbaar. De kunst in haar huidige conditie, los van dogma en regel is vrij nieuw en confronteert de kunstenaar met een verantwoordelijkheid op vlak van zingeving. Hij is er zelf de oorzaak van zijn bestaan. De kunst is daarmee haar externe

legimitatie kwijtgespeeld, staat niet langer *in functie van*. Ze is van iedere binding losgensed en liep daarbij ook zelf wonden op.

Staat dit verlies aan de basis voor een identiteitscrisis?

Is ze met het verdwijnen van die externe wettiging ook de rust van haar vanzelfsprekendheid kwijt?

Al staat de kunst – of is het vreemd als ik haar benoem als geheel? – niet alleen in haar zoeken naar een zingeving. Ik ontwaar bakens, reeds geformuleerd en uitgeworpen voor de noodzakelijke rustmomenten in dat voortdurende beogen van een reden om tot kunst te komen.

De nutteloze kunstenaar bij Bataille is geen slecht wezen, wordt niet beschimpt. Hij ziet zijn streven aangenaam verbonden met het genot. De kunst wordt er een moment waarop de arbeid een spel wordt, in staat om het dier in onszelf slechts tot een evolutionaire herinnering te maken. Maar deze formulering bracht de rust blijkbaar niet terug. De opwaardering van de kunst tot een wonderlijk spel kan evengoed overkomen als een degradatie, maakt haar inwisselbaar met al het andere genot waaraan de mens zich overgeeft. Genot is in ons Westers denken, doordrongen van Christelijke deugdelijkheid, dan ook niet zonder negatieve bijklank – waar *zich overgeven* gelijk komt te staan met een toegeven, de zwakte van het vlees.

Dat we Batailles nutteloze kunstenaar niet in de armen sluiten, er ons niet mee vereenzelvigen, zie ik mogelijk als een resultaat van de interne strijdigheid met de gangbare gedachten van een wereld die streeft naar economische groei en nut. Zijn bedenking zou er oorzaak kunnen zijn voor een misplaats gevoel van schaamte voor een rust die roest, een bezigheid die niet als dusdanig ter zake doet. Ook de bestaansredenen die Pessoa zijn eigen, nochtans wonderlijke kunstwerk toeschrijft, dat *boek der rusteloosheid*, kan de kunstenaar wellicht niet van zijn verlangde wettiging voorzien. Trivialer en neigend naar therapie vindt het kunstwerk er zijn verwanten in

handwerk en patience. Ik vind het wezenlijk dat de kunst op zoek is naar een waardiger legitimatie, wil ze zich niet slechts verontschuldigen voor haar aanwezigheid en haar verhouding tot een publiek – waarbij ik de niet steeds even doordachte kritiek van ‘de belastingsbetaler’ nog gemakshalve buiten beschouwing laat.

Ik begrijp dat ook het kunstwerk als element van de markt niet dankbaar kan zijn in die zoektocht naar zingeving. Waar de kunst haar streven gereduceerd ziet tot slechts een rol in een systeem dat zich, binnen zijn drang tot economische groei, vooral bezighoudt met wat gevraagd en aangeboden wordt. Het kunstwerk als louter commercieel product is de bezoedelde zelfkant, een statuut voor het kunstwerk dat zich mogelijk nog het meest laat vrezen. De kunst is liever gepassioneerd dan voor de markt bestemd. Het kunstwerk als koopwaar wijst nog meer op een verworpen trivialiteit: het maken van een kunstwerk is er *gewoon* een vaardigheid, hoewel nog steeds uitzonderlijk want kostelijk, die je uitzicht geeft op wat dagelijks brood. Ik aanvaard dat de kunstenaar ook hier geen oplossing vindt voor zijn crisis, in tegenstelling: de nood wordt alleen groter gemaakt.

Zelfs toen de kunst zich, enige tijd geleden, samen met kleur en lijn, verzelfstandigd zag was, die vernoemde zelfstandigheid, die mogelijke basis voor een crisis, nog niet compleet. Ik vermoed dat ze wel een voorbode was maar de kunstenaar was er nog steeds gepermitteerd binnen een collectief streven naar later en beter. Hij was inzetbaar en instrumenteel en zo als vanzelf waardevol. De kunstenaar was zonder zijn contemporaine zorgen. Hij was nog niet in deze extreme mate op zichzelf aangewezen om zich nuttig of goorloofd te verklaren. Binnen de moderne idee groeide hij uit van zolderkamerzonderling tot benijdenswaardig, veelal metropolitisch wezen, niet langer goddelijk geïnspireerd maar idiosyncratisch. Hij beschikte over een uitzonderlijke, aangeboren, gevoeligheid voor de te volgen

richting op het pad van de vooruitgang die de maatschappij moest bewandelen: de weg naar de gedroomde maatschappij, een vervolmaakte mensheid. Die eindbestemming was nog niet noodzakelijk in zicht, mogelijk zelfs utopisch, maar het streven was collectief en de kunstenaar daarbinnen niet zonder waarde. Beuys zag de kunsten niet voor niets als kapitaal – anders dan de economische equivalent die vandaag primeert – en Le Corbusier was als visionair architect letterlijk bezig met het mee ontwerpen van een betere stad als vertegenwoordiger van een betere wereld. De kunstenaar hoefde zich echter niet noodzakelijk met de werkelijkheid bezig te houden.

– Dateert de kunstenaar als activist uiteindelijk niet van later? Toen hij zijn bereikte zelfstandigheid en bijklank van nutteloosheid reeds wenste te ontcrachten of wou aanvullen met een drang om vanuit de kunsten verandering in de wereld te brengen, zij het dan nog met slechts een nasmaak van collectiviteit en een klemtoon op het dystopische? –

In het discours van de modernistische vooruitgang werd de overgevoelige kunstenaar meegetrokken in een streven naar een seculiere hemel op aarde. Want dat de mens en zijn rede de goddelijkheid van zijn enorme voetstuk stootten was geen oorzaak voor een verlies van geloof in eindigheid en vervolmaking. Sartre zag de geschiedenis van de toekomst graag gecondenseerd in een enkele zin. De wereld was zo een project waaraan kon gesleuteld worden en daardoor als vanzelf dankbaar voor wat de kunstenaar te bieden had. De goddeloze eschatologische gedachte staat op toen haar goddelijke variant pas ging liggen en de kunstenaar zich nog ingebed wist in een rol als vertaler van de heilige boodschap of in opdracht werkte van een adelijkheid.

De nieuwe wind van het moderne doelgerichte streven verzachtte dus mogelijk even zijn toekomst van verweesd kind die hem nu treft. De gelijkenis tussen geloof in een god en geloof in de mensheid is dan ook niet zonder vergelijk.

Als ik vandaag een kunst in crisis denk te zien, zie ik dus misschien

vooral een kunst die haar ontvoogding van het gemeenschappelijk geloof niet kan of wil aanvaarden.

De veelheid geeft vandaag echter uitzicht op meer veelheid. De veranderlijkheid is zonder lineariteit, laat zich niet in banen leiden en liet de meestrevende kunstenaar zo eenzaam en verschrikt achter. Meestreven binnen een vooruitgangdenken lijkt vandaag minder legitiem, de nuttigheid is er niet langer mee aangetoond.

—

De gefascineerde kunstenaar. Hij is niet alleenheersend, wel merkbaar aanwezig. Vaak hoor ik praten in termen van fascinatie. Het lijkt dan ook een geldig motief voor een creatie. Ik wil niet het tegendeel beweren. Maar opnieuw en steeds boeit me de beweegreden.

Want die fascinatie lijkt nooit vrijblijvend, nooit *zomaar een reden* die de betekenis van een kunstwerk aanvult of duidt. De fascinatie lijkt op zich te staan, een verder uitweiden zelfs te bemoeilijken. Het lijkt daarbij dan ook steeds om een bepaald soort fascinatie te gaan, verschillend van een dagdagelijkse verwante. Ik zou haar verschijning in de kunst als *oorspronkelijk* willen benoemen. Niet omdat ze meerwaardig of eerder is, wel omdat ze zich zo inbedt in een jargon dat haar een alledaagse, plebejische toepassing ontnemt. En omdat het net die factoren zijn waarvan de kunstenaar zich lijkt te willen distantiëren.

Die fascinatie die de kunstenaar treft is onbevattelijk wanneer men zich niet in de toestand zelf bevindt en onmiddellijk vervlogen wanneer men die toestand weer verlaat. Het gefascineerde kijken dat zich aan hem aanbiedt lijkt nog slechts aan zien verwant doordat het er zich aan heeft onttrokken.

Het is een blik zonder daad, anders dan bij gadeslaan of observeren maakt het de ogen niet tot werktuig van de tastende handen die zich te ver verwijderd weten, of aan durf te kort komen.

De blik is gestrand, immobiel en nog slechts een laatste ankerpunt

van de verzinking die hij in gang heeft gezet.

Deze fascinatie is verstoken van synoniemen, laat zich slecht vatten. Het lijkt nagenoeg ondoenbaar haar in één woord, of zelfs enkele woorden te omschrijven, zonder dat de ware toedracht ervan verloren gaat. Al snel zou de beschrijving mat en kleurloos zijn, nog slechts in de verte gerelateerd aan de kracht die de toestand potentieel in zich draagt.

Haast even problematisch is iedere betrachting om de fascinatie zelf, beschouwd als gesteldheid van het zijn, of zelfs het gerelateerde object, tot woorden te herkneden. Een beeld lijkt binnen die queeste evenmin te voldoen, omdat een voorstelling zich vaak op het object fixeert, dat weliswaar geschikt is maar toch steeds ondergeschikt blijft. De weergave van een object kan enkel instrumenteel zijn, bedoeld en aangewend om bij een mogelijk publiek eenzelfde *gefascineerd zijn* te ontlokken als die waarin de kunstenaar zijn beweegreden vond, de toestand die de oorzaak uitmaakte van zijn streven.

De fascinatie overkomt de gefascineerde, staat los van willen of wensen, van intentie of verwachten. Een passieve, ongekozen status die de gefascineerde ontdoet van verantwoordelijkheid maar hem wel bezwaart met een drang om het beleefde moment te delen, te exploreren en te herbeleven.

Het is vooral bij een dergelijke beschouwing dat de fascinatie dat mystieke aura krijgt, waar ze ongrijpbaar wordt.

Als conceptualisering blijft deze omschrijving onhelder: ieder woord verwijdert zich van de bron van zodra het is geformuleerd, laat de kern in de duisternis. Maar dat lijkt me, bij een spreken over een oorspronkelijke fascinatie de enige mogelijkheid.

Een dergelijke fascinatie is dankbaar en dan ook vrij logisch een bestanddeel van het hedendaagse artistieke discours. Ze is een talige ruimte waarin de kunstenaar nestwarmte vindt, als startpunt en eindpunt van ieder creëren en spreken. En net dat laatste, dat

overbodige spreken – grenzend aan een onmogelijkheid – is daarbij de schijnbare en tegelijk meest aanwijsbare verwevenheid met de oorspronkelijke staat van de gefascineerde. Schijnbaar, omdat die woordeloosheid als enig gerelateerd kenmerk wellicht niet voldoende is; aanwijsbaar omdat de gefascineerde zijn toestand wel benoemt, maar zich doorgaans niet in staat ziet ook verklarend te spreken.

Is het voorkomen van fascinatie te zien als trend? Springt men op de trein van de fascinatie om zich zo en meteen ingebed te zien in het huidige kunstdenken? De fascinatie wordt er dan gebruikt als paswoord dat toegang verschaft, maar blijft een begrip met vage oorsprong; ze geldt er enkel als verwijzing naar een groter geheel waarvan men deel wenst uit te maken. Een redenering die uitgaat van een bewuste strategie, een bedacht toe-eigenen met voorbedachten rade. In dat geval is de kans wezenlijk dat het woord reeds zijn waarde verliest van zodra het wordt uitgesproken, verwordt tot een betekenisloze betekenaar, nog slechts een legitimatie zonder verstandhouding met de oorsprong. Hier wordt de fascinatie een motief, een excuus voor het uitblijven van meer woorden. Ze typeert er niet meer dan een toestand en bestaansreden van de kunstenaar zonder vaste grond. Het woord dwaalt slechts als een fantoom doorheen een praten over kunst, duikt op en wordt overgenomen, wordt gebruikt als oorzaak van een creatie, maar slechts indirect en onbenoemd als onderwerp. Een redenering van een fascinatie als bewuste strategie geeft haar een bijklank van schandvlek, bezoedelt de integriteit van iedere kunstenaar die zich ermee inlaat. Het is een piste die me te fataal overkomt, te ongenueanceerd.

Veeleer en liever bewandel ik een pad waar de opzet minder bewust is, eerder een gevolg van een onbewuste angstigheid door verlies aan houvast. Een antwoord op de crisis van de kunstenaar, die zich niet langer ingebed ziet in een groter verhaal, een eender streven.

De kunstenaar zonder externe wettiging vindt in de fascinatie een gebod, uitgevaardigd door een onbenoemde externaliteit die hem van de eigen keuze om kunstenaar te zijn ontslaat, hij wordt er tot zijn status gedwongen.

Zo wordt deze conditie van fascinatie, veeleer dan een gemakzuchtig overgenomen jargon, een symptoom binnen een terugverlangen naar die lang geproefde rust van de evidentie: de gefascineerde toestand waarin de kunstenaar zich vandaag bevindt of, liever nog, waartoe hij zich gedwongen ziet, kan binnen een onvervuld verlangen naar zingeving dienen als pleister op die, nog verse, wonde. De fascinatie zalft waar de pijn zich manifesteert. Ze vult het gat in de beschermende ommuring waar het *meestreven* is weggeslagen. De kunstenaar ziet zijn achtbaarheid zo weer voor even gevrijwaard van een neerhalende kritiek, geuit door zij die nuttigheid verwarren met edel.

Ik bedenk echter dat, wil de fascinatie werkelijk als tempering voor de nutteloosheid dienen en zin geven aan de artistieke daad, ze enkel mag optreden in haar zuivere, oorspronkelijke hoedanigheid. Wanneer ze werkelijk als legitimatie wil dienen, moet ze dus steeds gepaard gaan met een passiviteit, als erfenis en overeenkomst met haar oorspronkelijkheid. Ze dient slechts als echtverklaring wanneer de kunstenaar haar niet gekozen heeft, wanneer de fascinatie hem is overkomen. Enkel dan kan hij zich in alle rust op zijn adembenemende spel concentreren zonder zorgen om permissie, want ze is zo zijn enige en noodzakelijke uitlaatklep. Ze geeft hem een odeur van exclusiviteit die hem herinnert aan weleer. Een vergiftigd geschenk dat hij vol gretigheid en met open armen aanneemt.

Als de gefascineerde toestand is verworden tot een begrip van alledag, staat ze garant voor een nieuwe holte, is ze als argument veel krachtlozer, misschien zelfs ongepast.

Wanneer ze nog slechts op zichzelf lijkt door haar onmogelijkheid om vervolwoorden op haar vernoeming te laten volgen is haar

geldigheid wellicht reeds vervlogen. Het belangrijkste ingrediënt van het huidige verschijnen, als verdediging voor een artistieke praktijk, is dan ook die bijklank van exclusiviteit als direct gevolg van de passiviteit. De fascinatie moet de kunstenaar overkomen buiten zijn wil. Een streven naar een gefascineerde toestand is zo even misplaatst als streven naar een openbaring. De kunstenaar is begiftigd met zijn gefascineerd zijn – waarbij de klemtoon soms eerder op *gif* dan *gift* lijkt te liggen.

De enige fascinatie, bedoeld als legitimatie, die ik geldig acht, is gelieerd aan diegene die we aantreffen bij Blanchot. De door god geïnspireerde romantiek achtergelaten, is zijn gefascineerde echter nog steeds geen baas over zijn eigen toestand. Al kan hij nog enige maat houden in de gedwongen veruitgewending van zijn beleefde staat, er is altijd een tweede hand die de ongecontroleerde, ongezonde hand weet te stoppen. Dit maathouden ten spijt blijft de fascinatie er een drijvende, dwingende kracht, wordt ze niet makkelijk tegengesproken of weerstaan. Zelfs bij Louis Paul Boon, Boontje, die zich in zijn schrijven en redeneren nog verder verwijderde van de romantiek, haar dromen zelfs schrijvend stuksloeg, blijft zijn eigen hand niet de baas. Hij zag zijn zinsbouw ten onder gaan ten gevolge van een blijkens buiten zichzelf staande kracht.

Mogelijk geldt een dergelijk passiviteit nog steeds voor de gefascineerde vandaag. Maar ik vraag me af of hij dat nog steeds kan beweren zonder schaamrood op de wangen. Kan men deze passieve toestand vandaag, als onverklaard feit, echtverklaren en toe-eigenen zonder dat men zich genoodzaakt ziet haar meer te duiden? Hoe dankbaar de kunstenaar ook voor zijn fascinatie mag zijn, ik wordt een gebied gewaar dat niet zonder gevaar is. De fascinatie als gevolg van een – goddeloze – uitverkorenheid en externe drijfveer, zo noodzakelijk dus, voor haar gebruik als

argument vandaag, is net het punt waar ze zich wellicht met hinder geconfronteerd ziet.

Want net die passiviteit leidt tot een paradox: een schijnbare onverenigbaarheid met bepaalde elementen van een denken en handelen die eigen zijn aan deze tijd.

Vandaag primeert toch de immanentie? Ieder handelen lijkt me te herleiden tot de mens en zijn eigenschappen, een externe drijfveer bestaat er enkel in de hoedanigheid van een andere mens die zijn belangen projecteert. Het menselijk streven lijkt me in hoofdzaak reduceerbaar tot genetische bepaaldheid, aangevuld met wat voortkomt uit trauma, opvoeding en ervaring.

God is reeds langer gestorven, de Mensheid als seculier geloof, lijkt hem te zijn gevolgd. Alles is mens-eigen en zonder hoofdletter. De mensheid slechts een verzameling van individuen met variabele verbindingen.

De oorspronkelijkheid van de fascinatie, als stuwende kracht die de eigen wil uitschakelt komt hier in het gedrang. Laat zich niet rijmen met een denken in genen en immanentie.

Als de kunstenaar wil vasthouden aan zijn pas verkregen en begeerde legitimatie is hij welhaast verplicht deze paradox te negeren. Van zodra hij zich benoemt als iemand die creëert vanuit een fascinatie is hij dus genoodzaakt er verder het zwijgen toe te doen, wil hij zich niet op het gladde ijs van een tegenspraak wagen. Zodra hij verder spreekt verliest de oorzaak van zijn werk en streven, de bestending van zijn exclusiviteit, al haar kracht, maakt ze zichzelf ongedaan en staat hij er weer alleen voor.

Want de schim van de fascinatie, met een resem aan synoniemen en verwanten, is niemand vreemd. In die hoedanigheid kan fascinatie enkel nog een *aanleiding* zijn van een kunstwerk, niet langer de *bestaansreden*.

Al hoeft dit aan de fascinatie niet noodzakelijk afbreuk te doen. met een zekere afstand van haar oorspronkelijke interpretatie past ze vast beter bij een huidig denken.

Heeft de kunst nood aan een externe legitimatie, een ruimer verhaal dat haar handelingen leidt of plaatst? Al is ze niet langer in staat mee te gaan in een collectief streven, ze kan nog steeds vanuit haar eigen kleine vacuüm, variabel en persoonlijk, een aanzet geven tot verandering, een publiek wakker schudden. Er mag dan al gebleken zijn dat de kunsten hun hooghartige aspiraties – de wereld leiden naar een gerealiseerd ideaal, een einde dat tegelijk een voldongen begin inhoudt – niet waar konden maken, ik zie geen noodzaak in van een afbouw van de ambitie. De enige aanpassingen die moeten worden gemaakt betreffen een noodzakelijke bescheidenheid. De kunst is evengoed en nog steeds een krachtig wapen, alleen mag ze niet verlangen naar een universele geldigheid, zich steeds bewust zijn van de mogelijksgraad die aan haar suggestie verbonden is. De kritiek die ze op haar boodschap krijgt mag geen rem zijn maar een gangmaker, de verantwoording is ze enkel aan zichzelf verplicht.

—

De aarde beeft veel de laatste tijd. Het water ontkent haar toebedeelde grenzen. Ik begrijp de bezorgdheid, de vragen over de manier waarmee we omgaan met de omgeving. Het schreeuwt om actie. Maar wat me des te meer opvalt is dat er ook steeds andere stemmen opgaan. Dat er weer vaker wordt gesproken over een tijd die aan haar einde komt, een verdoemenis die zich weldra laat verwachten. Ik kan begrijpen dat bepaalde fenomenen ons angstig stemmen, maar waarom zijn we steeds op zoek naar een einde. Ofwel om van te dromen ofwel om voor te vrezen. Alsof de geschiedenis inductief is, naar een nulpunt evolueert dat zich niet laat uitsluiten. Dat eeuwige *einde der tijden*.

—

I am a dreamer, an idealist. But I see reality all around me.

Ik tref de woorden aan bij Walter De Maria en aanvankelijk zitten ze me als gegoten. Ik hou ervan hoe de realiteit er zich niet laat uitsluiten door de droom; hoe ze er niet tot louter actieterrein van minder belang is verworden, in dienst van een te bereiken ideaal. In deze schijnbaar eenvoudige constellatie van woorden zie ik even een gedachte verrat die ik graag zelf zo doelgericht had kunnen verwoorden. En ook al zijn ze afkomstig van een enkeling, ik acht ze toepasbaar op de wereld die ik observeer – al verlaten ze daarbij wellicht de intenties die de aanleiding waren voor de oorspronkelijke formulering.

Maar al gauw verdwijnt de euforie – al blijft de appreciatie overeind – en lijken de woorden van De Maria, alhoewel reeds de zijne niet meer, me uiteindelijk toch niet zo sluitend als ze me eerder voorkwamen, toch niet voor de gedachte waar ik ze mee verbond. Ik kan het moeilijk vinden met de nuances. Bij een herhaaldelijk lezen lijkt het me alsof zich in de opsplitsing opnieuw een absolute hiërarchie manifesteert, waar ik eerst aannam dat ze er was opgeheven, dat de wedijver was opgegeven. Mogelijk is deze zin een condensatie van een – niet beschreven – redenering waar de realiteit op het voorplan is getreden. De realiteit toont zich er zo als voornaamst en lijkt de droom en het ideaal enkel nog te wijzen op hun onmacht en ijdelheid. Ze beklemtoont hun verbond met de illusie, de irrealiteit. De dromer en de idealist komen slechts aan bod als symptomen, als te aanvaarden kwaad. Omdat we nu eenmaal niet in staat zijn ze volledig te verdrijven. Enige wezenlijkheid zal hen door de realiteit echter niet worden gegund. In die twee zinnen gaan de woorden een strijd aan, gewapend met het punt dat hen scheidt en de *maar* die dat punt voorafgaat.

Al kan het nooit de droom op zich zijn die de rivaliteit aanvoert. Wanneer de droom zich alleen vertoont zal hij de realiteit maar tijdelijk vervangen, zelden verjagen. De eenzame droom is eerder onschuldig, want aan de mijmering verwant; of wordt samen met de nacht verlaten. Het is pas als de droom en het ideaal, als vanouds, samen verschijnen, dat het treffen zijn ware omvang kan kennen. Want het gedroomde ideaal stelt zich doorgaans voor als een betere realiteit, koestert veelal de ambitie haar positie in een – liefst nabije – toekomst over te nemen.

Daardoor hou ik uiteindelijk toch niet van de opsplitsing die me eerst zo aansprak. Omdat er uiteindelijk geen sprake is van een realiteit die zich naast de droom en het ideaal plaatst.

Hier toont zich dan ook geen realiteit die eindelijk haar status herwint – de alleenheerschappij van het ideaal overwint – maar een realiteit die zich boven de droom wil plaatsen, hem zelfs wil uitsluiten, zodat ze zich als enige legitieme hoedanigheid kan laten gelden.

Misschien uit angst nogmaals zelf verstoten te worden, opnieuw vertrappeld door de gedeelde droom die vaak zo veel beloftevoller schijnt?

Het is wellicht het risico van iedere opsplitsing in autonome delen; dat die delen elkaar uiteindelijk als opponenten gaan beschouwen, steeds slagvaardig om in het heersende vertoog de bovenhand te nemen, rustend op de lauweren van de evidentie.

Al staat de rangorde me niet helemaal aan, ik denk haar manifestatie wel te kunnen begrijpen, tot op bepaalde hoogte zelfs te kunnen waarderen.

We ontwaken langzaam maar steeds definitiever uit de collectieve droom van het ideaal dat zich in een einde, en tegelijk ultiem begin, liet vertalen.

Die verlangde – en bovenal als nastreefbaar aanvaarde – toekomstige realiteit die het ideaal ons voorhield, biedt steeds minder houvast. En ik ben ontvankelijk voor die opgeborgen eschatologie.

Dat het verlangen naar een wenselijk einde niet langer als leidraad kan dienen voor een gezamenlijk streven – beschouw ik eerder als een zege dan als schade.

Want het verlaten nagestreefde droombeeld van de idealiteit, dat zich gemeenschappelijk noemde en zich als gedeeld doel openbaarde, was niet noodzakelijk van iedereen. Het was veeleer de droom van enkelen die op de collectiviteit werd geprojecteerd. Een dergelijk denken moet uiteindelijk wel barsten vertonen.

Zeker als samen met de lineaire geschiedenis ook de aangenomen collectiviteit, evengoed, steeds meer als hersenschimmen verschijnen en zo slechts gedroomde fundamenten blijken voor een gedroomd perspectief. Dat hebben reeds enige tijd geleden geleerd. Bovenal omdat de gedachte dat een mens zich in een mal laat herkneden tot het vleesgeworden prototype en de universaliteit van de wenselijkheid, zich in het verleden – toen de utopie van het ideaal zich in de werkelijkheid vertegenwoordigd wou zien – veeleer tot gruwel hebben geleid.

De geschiedenis toont het ideaal als blaam. Wellicht omdat het ideaal er doorgaans uitging van beter en in combinatie met de veronderstelde gemeenschappelijkheid de valse schijn van superioriteit en uitverkorenheid had gewekt.

En met het falen – en daaruit volgend opbergen – van het moderne droombeeld lijkt het inderdaad steeds reëler dat ons nog slechts een realiteit rest, mag resten. Dat is toch wat de postmodernisten ons opdragen?

We zijn *hier*, en het is *nu*.

Nu is er dan datgene dat zich stelt in een verloop zonder lineariteit, zonder de logica van de volgorde, van de aangestuurde oorzaak en haar voorspelbare gevolg.

Een toekomst die zich niet langer mag laten dromen of voorzien,

die niet meer in het teken kan staan van een uitgeschreven ideaal; een mens die niet langer een project kan zijn dat naar een gewenst resultaat kan worden geleid.

We zijn genooddaakt ons te verzoenen met wat we tegenkomen en wat zich als ogenschijnlijke realiteit laat gelden.

De realiteit – als dat wat zich niet laat leiden, dat wat resulteert uit een verleden, benoemd wordt als een heden, los van wat nog komt of zou moeten komen – als enige werkelijkheid?

Het ideaal voorgoed opgeborgen?

Waar de werkelijkheid zich als zelfstandig en soeverein wil laten gelden, kan ze zich in ieder geval slechts tot de fictie verhouden binnen het contrast, zelfs het tegendeel.

De fictie – het ideaal, de droom – is zo geen deel meer van de realiteit, en wanneer wel, enkel als haar illusoire evenknie.

– Dat die werkelijkheid die ik hier denk te ontwaren en benoem, reeds is vervlochten met fictie, neem ik aan als nagenoeg vanzelfsprekend. Ik verberg me achter het vermoeden dat, wie de devotie van deze alleenheersende realiteit aanhangt, zich reeds met een intrinsieke fictionalisering heeft verzoend: de relativiteit van ieder standpunt, het verdrongen trauma, de blinde vlek, het vertekend vertoog, de vervalsing van de advertentie, ... Het gaat me dan ook niet om de ware inhoud van die werkelijkheid of om de conceptualisering van haar verschijning, maar om de mogelijkheid van haar uitbreiding – de eventuele starheid van haar grenzen.

Wat me boeit is de toelaatbaarheid en de wenselijkheid van het gedroomde addendum bij de werkelijkheid die zich van de moderne, schijnbaar collectieve dromerij heeft losgerukt. Hoe legitiem kan onze verwachting nog zijn in die aangetoonde, onbeheersbare rizomatiek? Hoe aanvaardbaar kan een ideale vooropstelling nog zijn nu we

getuigen zijn van het gelieerde falen?

Ik kan weliswaar aanvaarden dat de realiteit vandaag de – voorlopige – fictie van het ideaal schuwt, zich liever van haar distantieert.

Maar ik stel me vragen bij haar ambitie om alleen verder te gaan. Heeft de alleenheersende realiteit, samen met de idealen, ook niet ieder vooruitzicht achtergelaten?

Het lijkt alsof ons nog enkel de berusting rest. Wanneer *nu* heerst, is ieder geconstrueerd toekomstideaal een vrijblijvende fantasie, een momentane mijmering die enkel verpozing biedt. Iedere fictie is er een tijdelijk escapisme en enkel deel van de realiteit, omdat ze zich binnenin haar laat voltrekken maar tegelijk steeds aan haar ontsnapt, niet omdat ze er iets wezenlijks mee te maken heeft. Ik kan wel dromen, maar niet verwachten; ik kan wel wensen, maar niet vragen.

De realiteit is werkelijker dan ooit.

De realiteit laat zich nagenoeg ongesluierd bekijken en beleven en dringt zich op in de permissieloosheid van de tegenwoordigheid.

Het is *eten wat de pot schaft*.

Al wil ik niet beweren dat daarin geen voldoening kan schuilen.

De werkelijkheid die ik waarneem heeft me veel te bieden en is me dierbaar. Ik bezing vaker dan ik veracht. Ook zonder vooruitzicht lijkt het beleefde me zelden uitzichtloos. Al laat ik me bij dit bevinden wellicht (mis)leiden door mijn omgeving – het is dan ook grotendeels mijn nabijheid die mijn realiteit uitmaakt.

De berusting bindt zich zo met de waardering.

Maar zelfs die bijval is niet zonder risico, laat zich niet even makkelijk rijmen met de onbestuurbare realiteit.

Want waar de appreciatie zich vertoont, daagt al gauw de wens tot bestendiging op.

En dat wat we niet willen achterlaten is doorgaans datgene dat zich – desnoods voor even – als ideaal en volmaakt manifesteert.

Is, net daardoor, die wens tot behouden niet op een manier gelieerd aan het gedroomde ideaal van de toekomst?

Omdat wat zich gehandhaafd wil zien, zich, enerzijds, in een zelfde beweging ook beter acht dan wat mogelijk zal volgen en, anderzijds, omdat ook het te behouden ideaal op een onbekende toekomst wordt geprojecteerd?

Het is een moment wanneer de utopie zich omkeert en in plaats van een onzeker toekomstbeeld, een vage herinnering wordt.

In de rol van heerser, kan de realiteit echter enkel onderkomen bieden aan het ideale wanneer het reeds in haar is vervat: de omstandigheden zijn volmaakt wanneer ze zich als dusdanig manifesteren in het nu, dat *eeuwige beden*.

De afgezworen lineariteit wijst ons daarbij eens te meer op de tijdelijkheid. Het gestelde ideaal kan er niet worden behouden, tenzij de toekomstige omstandigheden dat toestaan maar ze zijn niet te voorzien. Samen met de aangetoonde veelheid – die in haar verscheidenheid eens te meer het collectieve en universele heeft ontkracht – lijkt ze steeds in staat iedere lofzang te verstommen. Valt het niet te vrezen dat we uiteindelijk, door deze eeuwige tijdelijkheid, iedere volmaaktheid – zelfs vrede genomen met haar subjectieve karakter – gaan vrezen, omdat we bij een ontwaren reeds huiveren voor het verlies? Is er geen kans dat we haar voorbarig ontkennen omdat we reeds bij het ontmoeten bezig zijn met het afscheid nemen?

Nog moeilijker is het wanneer de realiteit ons, in al haar absolute *huidigheid*, confronteert met dat waarvan we liever gespaard bleven of wat we liever onbestaande hadden geweten: haar fouten en falen, verbonden aan ieder menselijk handelen.

Weliswaar wordt ieder falen door de tijdelijkheid verzacht: de fouten zijn nooit noodzakelijk fataal. Maar hoe moet ik me ertoe verhouden als het me niet is toegestaan er een toekomstige oplossing voor in de plaats te zetten? Als ik niet in de mogelijkheid

verkeer een idealer en gewenster parcours uit de stippelen waarin de misstap minder kansen krijgt? De fout komt vast veel fataler over als men ze tegenkomt zonder toekomstbeeld, zonder imaginaire, toekomstige pleister voor de wonde men opliep.

Het betreft hier natuurlijk niet mijn eigen kleine falen of slagen.

Een gedroomde, ideale piste in de privésfeer doet de absolute realiteit vast slechts een weinig huiveren. Het gaat veeleer om de fout en de bestendigde wenselijkheid van een groter geheel.

Waarbij de uitstippeling in idealen meer mensen dan mezelf bevat: mijn omgeving, een samenleving, een wereld, ...

Want het is daar dat het opgelopen trauma zich laat gelden, het is in die collectiviteit dat de realiteit haar drijfveer vindt om het ideaal te verlaten.

Hoe kan ik me om deze werkelijkheid bekommeren? Als ze zich op geen enkele manier laat sturen of verbeteren, slechts laat beleven en afwachten. Als de werkelijkheid alle *maakbaarheid* ontkent, zelfs verwerpt, wordt het moeilijk nog meer te doen dan leven en wachten.

Ze dwingt me zo in een rol van passiviteit, die ik denk te herkennen van de doctrine van het ideaal: waar mijn streven in het teken zou staan van een collectieve, universele droom, die echter niet noodzakelijk de mijne was, staat ze hier in het teken van een collectieve verwachtingloosheid waar ik me moeilijk mee kan verbinden.

Een passiviteit die me ook doet denken aan de houdgreep van een – evengoed seculier – geloofsinstituut: waar de statische dogma's aan de kleitabletten zijn toevertrouwd, zijn die tabletten hier even statisch onbeschreven en onbeschrijfbaar.

Dreigt, net door haar buitensluiten van iedere, utopische, vooropstelling – door droom en ideaal geleid – niet steeds de dystopie: het fatale angstbeeld, dat zich in al zijn radeloosheid evengoed van de realiteit afwendt? Omdat het in zijn vrezen de realiteit reeds heeft opgegeven?

Net zoals de droom zich in al zijn verwachten aan de realiteit onttrok, omdat ze er nog slechts een zaaibodem was, ten dienste van de toekomstige, steeds betere werkelijkheid? Het nu steeds ondergeschikt, als dusdanig en wanneer nodig zelfs verwaarloosbaar.

Een ongewenst verwantschap met de alleenheerschappij van het ideaal; een overeenkomst in de tegenstelling.

Ik behoed me dan ook liever voor de ongenueanceerdheid van een realiteit als enige werkelijkheid.

Het is in de afleiding dat de kracht van de ideale vooropstelling school – niet zozeer in de betekenis van een verstrooiing, maar in de gedaante van de machtige verhulling.

Wanneer de – zelfs utopische – idealist zich in de beleefde werkelijkheid begaf hoefde hij zich niet als dusdanig aan haar te storen: haar fouten waren vergeeflijk want ze stonden in de schaduw van de verwachte toekomst; de bewondering was des te meer beloftevol, want een voorbode van wat zich liet aankondigen of bestendigen.

Ook deze realiteit heeft dat vooruitzicht nodig.

Al kan dat, als ideaal vooropgestelde verloop, onmogelijk nog overeenkomen met wat het is geweest. Zowel wat de vorm als de inhoud betreft.

En net daarin schuilt wellicht een aporie.

Want is niet ieder ideaal steeds, zelfs vooral, een moralisering, een blauwdruk voor de toelaatbaarheid?

Is er een kans dat het ideaal zich weet te onttrekken van een drang tot paternalisme en betweterigheid binnen de verscheidenheid van de veelheid?

Is het niet nagenoeg uitgesloten dat een ideaal niet de totalitaire ambitie koestert, omdat ze het zo moeilijk kan vinden met de contingentie – het alternatief onteemt haar strijdkracht.

Wellicht heeft het streven naar idealen baat bij bescheidenheid; moet het verlangen dat aanvankelijk als stuurman optrad, worden opgeborgen – die gedachte dat het ideaal, eenmaal verworven, garant stond voor een einde van de beleefde realiteit, het begin van de ultieme werkelijkheid.

Het is de aanvaarde tijdelijkheid die haar mogelijk een sleutel biedt tot deze tijd.

Zou het ideaal kunnen bestaan als momentane suggestie?

Ook is het ideaal vast pas aanvaardbaar wanneer het zich niet langer onttrekt aan de realiteit, wanneer het haar niet langer afdoet als premature afspiegeling van haar eigen ideale volmaaktheid.

De idealiteit in symbiose met de werkelijkheid. De intrinsieke foutenmarge, eigen aan de mens die de realiteit mee bepaalt, kan door het ideaal niet langer worden uitgesloten, de mens niet verworpen wanneer hij niet lijkt op wat hij nooit kan zijn.

Bestaat er een ideaal op mensenmaat?

I am a dreamer, an idealist and I see reality all around me.

—

Aanleidingen

